

Sanna Järvelä

”VETEEN PIIRRETTY VIIVA”

Sosiaalityöntekijöiden tulkintoja lapsen erityisen tuen tarpeesta palvelutarpeen arvioinnissa

TIIVISTELMÄ

Sanna Järvelä: "Veteen piirretty viiva" Sosiaalityöntekijöiden tulkintoja erityisen tuen tarpeesta palvelutarpeen arvioinnissa

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaaja: Aino Ritala-Koskinen

Lokakuu 2023

Maisteritutkielmassa tarkasteltiin lapsiperheiden sosiaalipalveluissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulkintaa ja arviointia lapsen erityisen tuen tarpeesta palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteena oli selvittää, millaiset tekijät vaikuttavat ja ohjaavat sitä, kenet sosiaalityöntekijä määrittelee palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi. Tutkielman teoriaperusta koostuu lapsen tilanteen arvioinnista sosiaalityöntekijän tehtävänä, lapsen tilanteen arvioinnin ja erityisen tuen käsitteellistämisestä, teoreettisesta jäsentämisestä sekä niiden tarkastelusta lapsiperheiden palveluiden ja palvelutarpeen arvioinnin kontekstissa.

Tutkielman aineisto kerättiin kolmessa ryhmäkeskustelussa touko-kesäkuussa 2023. Ryhmäkeskusteluihin osallistuvat sosiaalityöntekijät työskentelivät keskusteluiden aikaan erään hyvinvointialueen lapsiperheiden sosiaalipalveluissa joko palvelutarpeen arvioita tekevinä sosiaalityöntekijöinä tai esihenkilöinä. Ryhmäkeskusteluihin osallistui yhteensä 11 henkilöä. Tämän empiirisen ja laadullisen tutkielman aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tuloksissa lapsen erityisen tuen tarvetta tarkasteltiin porrasteisuuden kautta. Ensimmäisessä tulokset osassa lapsen erityiseen tukeen vaikuttavat tekijät suhteutuvat sosiaalihuoltolain mukaiseen varhaiseen tukeen. Vaikuttaviksi tekijöiksi mainittiin lastensuojeluilmoitus ja huoli-ilmoitus sekä aiempi viranomaisyöskentely, toistuvat huolet ja useat palvelutarpeen arvioinnit, vanhempiin ja lapseen liittyvät epäselvät samanaikaiset huolet tai yksittäinen suurempi huoli, joiden nähtiin liittyvän vanhempien vaikeaan elämäntilanteeseen- ja niiden muutoksiin, vanhemman taustaan, vanhemmuuden puutteisiin tai keskenään erilaisiin kasvatustyyliin sekä vanhemman erityisyyteen. Harvemmin lapsesta itsestään lähtöisin oleviin tekijöihin. Lapsesta itsestään johtuviksi tekijöiksi mainittiin lapsen turvaton käytös, päihteidenkäyttö ja haasteet kognitiossa ja psyykessä. Lapsen iällä nähtiin myös merkitystä. Vaikuttaviksi tekijöiksi mainittiin lisäksi laaja palveluiden tarve tai ostopalvelun tarve sekä yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet. Toisessa tulokset osassa lapsen erityiseen tukeen vaikuttavat tekijät suhteutuvat lastensuojeluun. Erottaviksi tekijöiksi mainittiin halu ottaa vastaan apua ja tarvittavia palveluita, ei suojelun tarvetta ja vahva läheisverkoston tuki sekä sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden riittävyys. Kaiken kaikkiaan tulosten perusteella voidaan todeta, että lapsen erityisen tuen tarve muodostuu yleensä useista taustalla vaikuttavista tekijöistä ja on usein monen asian summa. Ainoastaan yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet kuvautuvat sellaisina taustatekijöinä, jotka jo yksistään riittävät määrittelemään lapsen erityistä tukea tarvitseväksi.

Avainsanat: lapsen erityisen tuen tarve, lapsen tilanteen arviointi, palvelutarpeen arviointi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

ABSTRACT

Sanna Järvelä: "The Thin Red Line" Social workers' views on determining the need for special support in the context of service needs assessments

Master's Thesis

Tampere University

Social Work

Supervisor: Aino Ritala-Koskinen

October 2023

This master's thesis looks into the views and assessment of child and family social workers regarding determining a child's need for special support in the context of a service needs assessment. The goal was to find out what kind of factors influence and guide the decision of social workers to deem a child to be in need of special support in the context of a service needs assessment. The theoretical framework of the thesis was based on the assessment of a child's situation as carried out by social workers, the conceptualisation of the assessment of a child's situation and special support, theoretical structuring, and an examination of the above in the context of the assessment of the services and service needs relative to families with children.

The material for the thesis was collected in three group discussions between May and June 2023. At the time of the discussions, the social workers participating in the group discussions were working in social services for families with children in a certain well-being services county, either as social workers assessing the need for services or as supervisors. A total of 11 people participated in the group discussions. The material gathered for this empirical and qualitative thesis was analysed using material-based content analysis.

The results examined children's need for special support through a level-based approach. In the first results section, factors affecting a child's need for special support correlated to the implementation of early intervention according to the Social Welfare Act. Decisive factors mentioned by the participants included child welfare reports and child concern reports, previous dealings with social workers, recurring concerns and service needs assessments, unclear simultaneous concerns related to the parents and children, or a single greater concern, linked to the parents' difficult life situation or changes in their life situation, a parent's background, parenting issues, differing parenting styles, or a parent's unique features. Decisive factors were less often related to the children themselves. Decisive factors related to children themselves included unsafe conduct, substance abuse and cognitive and psychological challenges. The age of a child was also seen as important. In addition, the need for several services or for outsourced services, as well as challenges related to cooperation, identifying the need for support, and accessing the necessary services were also mentioned as determining factors. In the second results chapter, the factors affecting a child's need for special support correlated to the implementation of child protection. Determining factors included the desire to accept help and necessary services, lack of a need for protection, and strong support from a close network, as well as the adequacy of services in accordance with the Social Welfare Act. In conclusion, the results demonstrate that a child's need for special support is usually linked to several underlying factors and based on a combination of circumstances. Factors that were seen to be sufficient on their own to determine a child's need for special support only included challenges related to cooperation, identifying the need for support, and accessing the necessary services.

Keywords: children's need for special support, assessment of a child's situation, service needs assessment

The originality of this thesis has been checked with Turnit's Originality Check programme.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	LAPSEN TILANTEEN ARVIOINTI SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TEHTÄVÄNÄ	9
2.1	Arvioinnin käsitteelliset lähtökohdat	9
2.2	Arviointi sosiaalityöntekijän eettisenä ja harkintaa vaativana tehtävänä	10
2.3	Yksilökohtaisen arvioinnin perinteestä kohti arvioinnin nykykäsitystä.....	12
2.4	Lapsen tilanteen arviointi ja sitä ohjaavat orientaatiot	14
3	LAPSEN TILANTEEN JA ERITYISEN TUEN ARVIOINTI PALVELUTARPEEN ARVIOINNIN JA LAPSIPERHEIDEN SOSIAALIPALVELUIDEN KONTEKSTISSA	16
3.1	Perhekeskuksen lapsiperheiden sosiaalipalvelut	16
3.2	Lapsen tilanne palvelutarpeen arvioinnin taustalla	17
3.3	Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen palvelutarpeen arviointi	19
3.4	Erityinen tuki ja palvelutarpeen arviointi rajatyön, porrasteisuuden ja kompleksiteorian näkökulmista.....	21
3.5	Työvälineet erityisen tuen tarpeen arvioinnin tukena.....	26
4	TUTKIMUSASETELMA.....	28
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	28
4.2	Aineistonkeruu.....	28
4.3	Aineiston analysointi	31
4.4	Tutkielman eettisyys ja luotettavuus	34
5	LAPSEN ERITYISEN TUEN TARPEEN TULKINNAT	36
5.1	Erityisen tuen tarve suhteessa lapsiperheiden sosiaalipalveluiden varhaiseen tukeen.....	36
5.1.1	Lastensuojeluilmoitus tai huoli-ilmoitus vireilletulon tapana sekä aiempi viranomaistyöskentely	37
5.1.2	Toistuvat huolet ja useat palvelutarpeen arvioinnit.....	39

5.1.3	Vanhempiin ja lapsiin liittyvät epäselvät samanaikaiset huolet tai yksittäinen suurempi huoli	40
5.1.4	Laaja-alainen palveluiden tarve tai ostopalvelun tarve	47
5.1.5	Yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet	49
5.2	Erityisen tuen tarve suhteessa lastensuojelun tarpeeseen	51
5.2.1	Halu ottaa vastaan apua ja tarvittavia palveluita	51
5.2.2	Ei suojelun tarvetta ja vahva läheisverkoston tuki	52
5.2.3	Sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden riittävyys.....	55
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	56
7	LÄHTEET.....	64
	LIITTEET.....	74
	LIITE 1: Opinnäytetyötutkimuksen tietosuojailmoitus.....	74

KUVIOT

Kuvio 1	Porrasteisuus lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuudessa.....	22
Kuvio 2	Työväline lastensuojelun tarpeen arviointiin.....	27

TAULUKOT

Taulukko 1	Esimerkki lapsen erityisen tuen tarpeeseen vaikuttavien tekijöiden analyysiprosessista.....	33
------------	---	----

1 JOHDANTO

Erityisen tuen periaatteessa on kyse huolenpidon eetoksesta, hyvinvointivaltion perustuslakiin sementoidusta periaatteesta ja sosiaalihuollon perinteestä (Paavola & Hallikainen 2019, 69). Erityisen tuen tarpeella viitataan tässä tutkielmassa uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014 3 §) luomaan käsitteeseen, jonka mukaan sosiaalihuollossa erityistä tukea tarvitseväksi asiakas määritellään silloin, kun hänellä on ”erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveta kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisten tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi”. Lasten kohdalla määritelmää on tarkennettu lisäksi siten, että erityisen tuen tarpeen nähdään täyttyvän, jos alle 18-vuotiaan ”kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään”. (Mt.)

Erityisen tuen käsite tuo sosiaalityöntekijälle sekä oikeuden, että velvollisuuden käyttää enemmän aikaa ja voimavaroja sellaisten lasten tilanteen selvittelyyn ja tukemiseen, jotka ovat heikommassa asemassa ja jäävät muilta toimijoilta huomaamatta. Erityisen tuen tarpeen säännökset ohjaavat turvaamaan tarvittavan tuen kaikkein vaikeimmassa asemassa oleville henkilöille. (Kuorelahti & Volanto 2019, 85, 88; Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 26.) Tästä näkökulmasta erityisen tuen tarpeessa olevat lapset on kategorisoitu sosiaalityössä omaksi erityiseksi ryhmäkseen (Kuorelahti & Volanto 2019, 85, 88). Sosiaalihuoltolaki (2014/1301 4 §, 6 §, 8 §) ohjaa, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalihuollossa ja palvelutarpeen arvioinnissa tulee kiinnittää erityistä ammatillista huomiota heidän hyvinvointinsa turvaamiseen ja heidän etunsa toteutumiseen. Erityistä tukea tarvitsevien lasten hyvinvointia on seurattava ja edistettävä sekä pyrittävä aktiivisesti poistamaan heidän kohtaamiaan epäkohtia ja epäkohtien syntymistä (Paavola & Hallikainen 2019, 68).

Lainsäädäntö edellyttää sosiaalityöntekijää arvioimaan lapsen erityisen tuen tarvetta ja määrittelee väljästi sitä, mitä erityinen tuki sosiaalihuollossa on. Lapsen erityisen tuen tarve käsitteenä jää kuitenkin kovin yleiselle tasolle ja se on koettu vaikeatulkintaisena. Käytännön työssä erityisen tuen tarpeen arvioiminen on koettu haasteellisena, jonka vuoksi sitä on sovellettu varsin kirjavasti. (Kivipelto 2016, 145–146, 148; Kuorelahti & Volanto 2019, 80.) Kiinnostukseni

lapsen erityisen tuen tulkintoihin pohjautuu omiin vastaaviin työelämästä kumpuaviin kokemuksiin. Työskentelin vuonna 2021 erään kaupungin perhekeskuksessa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa sosiaalityöntekijän viransijaisena. Työtehtäviini kuuluivat muun muassa palvelutarpeen arvioinnin tekeminen ja erityistä tukea tarvitsevien lasten omatyöntekijänä toimiminen. Koin työssäni vaikeaksi tulkita erityisen tuen tarpeesta annettua määritelmää ja arvioida sitä, kuka lapsista on erityistä tukea tarvitseva. Tein havainnon, että teimme työntekijöinä myös osin keskenämme erilaisia tulkintoja. Keskustelin aiheen valinnan yhteydessä erään kollegani kanssa, joka myötävaikutti siihen, että lähdin työstämään ja jalostamaan kokemuksiani ja päädyin kyseiseen aiheeseen. Olen työskennellyt viime ajat vammaispalveluissa samalla, kun olen työstänyt tutkielmaa ja olen huomannut, miten vammaispalveluissa käydään yhtä lailla jatkuvaa keskustelua siitä, kuka asiakkaista on erityistä tukea tarvitseva. Tutkielmassa näkökulmani on lapsiperheiden palveluissa mutta minua on motivoinut tutkielman teossa myös nykyinen työni, koska dilemma erityisen tuen tarpeen määrittelyn ympärillä on ajankohtainen ja edelleen osa päivittäistä työtäni.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) yhtenä tarkoituksena on ollut varmistaa yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluiden saannissa. Lainsäädäntö on saanut kritiikkiä siitä, voiko yhdenvertaisuus toteutua, jos arviointi perustuu sattumanvaraisiin, epätasaisiin tai erilaisiin tulkintatapoihin. On kyseenalaistettu, voiko lain tulkinnanvaraisuus synnyttää tilanteita, joissa vastoin lain tarkoitusta, lapset ja heidän perheensä joutuvatkin keskenään epätasa-arvoiseen asemaan. (Kuorelahti & Volanto 2019, 93.) Se, että laki jättää paljon tulkinnan- ja soveltamisen varaa, herättää kyseenalaistusta eikä tarjoa sosiaalityöntekijöille valmiita vastauksia, on mielestäni oivallinen ja mielenkiintoinen tutkimuskohde. Näen, että on tärkeää saada yhteistä ymmärrystä lain soveltamisesta ja saada näkyväksi erityisen tuen tarpeen tulkinnat ja soveltamiskäytännöt. Tämän vuoksi erityisen tuen tarpeen soveltamista käytännön työssä on mielestäni tärkeää tutkia.

Tarkastelen tässä tutkielmassa lapsiperheiden palveluissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulkintaa ja arviointia lapsen erityisen tuen tarpeen arvioinnista palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteenani on selvittää, millaiset tekijät vaikuttavat ja ohjaavat sitä, kenet sosiaalityöntekijä määrittelee palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi. Ensimmäisessä teorialuvussa tarkastelen lapsen tilanteen arviointia sosiaalityönteki-

jän tehtävänä. Toisessa teorialuvussa esittelen lapsen erityisen tuen ja tilanteen arviointia lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja palvelutarpeen arvioinnin konteksteissa. Luvussa neljä esitän laadullisen tutkielmani tutkimustehtävän ja tutkimuskysymyksen, aineiston keruuseen ja analysointiin liittyvät menetelmät ja tarkastelen tutkimuksen eettisyyteen liittyviä näkökohtia. Luvussa viisi esittelen aineistolähtöisen sisällönanalyysin tuottamat tulokset. Johtopäätökset ja pohdinta -luvussa tulokset jäsentyvät kokonaisuudeksi, joita tarkastelen suhteessa aiempaan tieteelliseen keskusteluun ja lapsen erityisestä tuen tarpeesta laadittuihin selvityksiin. Viimeisessä pohdintaosiossa arvioin tutkimusprosessia ja esitän mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Tutkielma päättyy lähdeluetteloon ja liitteeseen.

2 LAPSEN TILANTEEN ARVIOINTI SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TEHTÄVÄNÄ

2.1 Arvioinnin käsitteelliset lähtökohdat

Sosiaalityön kontekstissa arvioinnilla voidaan nähdä olevan monia merkityksiä. Maisteritutkielmani kannalta oleellista on kuitenkin ensisijaisesti ymmärtää, miten arviointi käsitteellistyy sosiaalityön asiakastyössä tehtävään arviointitoimintaan. Arviointi mielletään usein siten, että asialle annetaan jokin arvo, ansio tai merkitys, johon arviointi pohjautuu (Scriven 1991, 139). Arviointia kuvataan useimmiten jatkuvana ja systeemisenä prosessina, jossa asiakas nähdään osallisena ja osana sitä ympäristöä, jossa hän elää. Arviointiprosessi toimii pohjana sille, miten ihmisen tilannetta tai ympäristöä tai näitä molempia voidaan parantaa, muuttaa tai ylläpitää. (Coulshed 1991, 24–25.) Arvioinnissa saatu tieto ja sen analysointi muodostavat prosessimaisen jatkumon päätöksenteolle (Hepworth & Larsen 1992, 193). Arviointiprosessissa on läsnä jokin arviointiperuste tai kriteeri, jonka suhteessa arvioinnin kohdetta tarkastellaan tai vertaillaan, ja jonka näkökulmasta arvioinnin tuloksia eli päätelmiä esitetään (FinSoc 2001, 5; Sinkkonen & Kinnunen 1994, 26).

Arvioinnilla on nähty olevan kaksi perustavan laatuista tavoitetta: tiedonkäsittely ja päättelyn prosessi sekä saadun tiedon käyttö päätöksenteon prosessissa. Tiedonkäsittelyyn ja päättelyyn liittyvät prosessit muodostavat käsityksen, millaista tietoa arvioinnissa tarvitaan. Saadulla tiedolla ja sen käytöllä päätöksentekoprosessissa taas kuvataan sitä, miten arviointi ja päätöksenteko ovat aina kiinteässä yhteydessä toisiinsa. (Helm 2010, 22; Hepworth & Larsen 1992, 193.) Arvioinnin tehtävänä on siis yhdessä päätöksenteon kanssa edistää myönteistä muutosta asiakkaan tilanteessa (Hepworth & Larsen 1992, 193; Paasio 2003, 8). Sosiaalityössä tapahtuvaan käytännön asiakasarviointiin viitataan englannin kielessä käsitteellä *Assesment*. Assesment tarkoittaa arviointia, jossa painottuu asiakkaan tilanteesta saadun alustavan ymmärryksen saavuttaminen sekä asiakkaan olosuhteiden tarkastelu kokonaisvaltaisesti. Käsitteellä viitataan tilanne- ja tapauskohtaiseen arviointiin ja arviointi käsitetään siinä toiminnan ja prosessin väliin. (Coulshed 1991, 24; Hepworth & Larsen 1992, 193.)

2.2 Arviointi sosiaalityöntekijän eettisenä ja harkintaa vaativana tehtävänä

Arviointi on hyvin eettisesti virittynyt sosiaalityöntekijän tehtävä, erityisesti silloin kun se kohdistuu lapsiin. Arvioinnissa korostuvat *arvot, moraalit ja eettiset periaatteet*. (Kananoja 2017, 174–175; Kuorelahti & Volanto 2019, 88.) Arvioiminen on aina arvopohjaista toimintaa. Tiedonhankinnassa arvot ohjaavat toimintaa tai tieto muodostuu arvottavasti erilaisten vaihtoehtojen välillä. Arvioinnissa arvopohjaisuus näkyy myös siinä, miten se ottaa kantaa elämän peruskysymyksiin kuten siihen, onko jokin asia hyvä vai huono, mikä elämässä on merkityksellistä tai millaista on hyvä elämä. (Paasio 2003, 93; Paasio 2006, 95, 97; Sinkkonen & Kinnunen 1994, 25.) Arviointi sisältää ajatuksen siitä, mitä pidetään kulloinkin hyvänä ja suotuisana eikä se voi koskaan olla täysin objektiivista (Hepworth & Larsen 1992, 52; Scriven 1991, 4, 142). Arvioinnin kohteiden, kriteerien valintojen ja jäsentämistapojen taustalla vaikuttavat arvot, jotka ovat ajassa muuttuvia ja kontekstisidonnaisia (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 22–24). Näin ollen arviointi määrittyy kokonaisuudessaan hyvin arvosidonnaiseksi toiminnaksi, joka on aina sidoksissa aikaan, paikkaan, tilanteeseen ja arvioinnin tekijään (Beckett & Maynard 2013, 4–5). Arvoja voidaankin pitää sosiaalityön eettisen perustan ja ideologian kivijalkana (Kananoja 2017, 174–175).

Lapsen tilanteen arvioinnilla on moraalinen ulottuvuus. Moraalinen ulottuvuus kuvaa sitä, miten sosiaalityöntekijä toimii arvopohjaisissa kysymyksissä ja miten hän soveltaa arvioinnissaan sosiaalityöhön liittyviä eettisiä periaatteita. (Sipilä 2011, 52–53.) Moraalinen ulottuvuus korostuu tilanteissa, joihin liittyy ristiriitaisuuksia (Kananoja 2017, 174–175). Sosiaalityön eettiset periaatteet ovat arvojen pohjalta tehtyjä julkilauselmia, periaatteita ja sääntöjen joukkoja, jotka ohjaavat ammatillista sosiaalityötä (Raunio 2011, 121). Eettisten periaatteiden taustalla vaikuttavat lainsäädäntö ja käsitykset ihmisarvosta, ihmisoikeuksista ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta (Arki, arvot ja etiikka 2022, 7, 25). Eettiset periaatteet eivät kuitenkaan ohjaa tarkkaan käytännön sosiaalityötä ja siinä tehtävää arviointia, vaan ne pikemminkin ilmaisevat ideaaleja ja pyrkimyksiä ja kertovat siitä, mitä kohti sosiaalityöntekijä arvioinnissaan pyrkii. Eettisten periaatteiden taustalla on ajatus asiakkaan suojelemisesta ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. (Raunio 2011, 122.)

Lapsen tilanteen arviointia tehdessään sosiaalityöntekijä kohtaa väistämättä tilanteita, jolloin ei ole itsestään selvää, mikä on eettisesti oikein tai lapsen kannalta paras vaihtoehto. Yleiset eettiset periaatteet eivät kerro, miten käytännön tilanteissa tulee vastata eettisiin kysymyksiin tai arkeen liittyviin moraalisiin kysymyksiin. Arviointi vaatii sosiaalityöntekijältä harkinnan käyttöä. Ammattieettinen harkinta on osa päättelyketjua, jossa ammatilliseen toimintaan liittyviä valintoja, käytettyjä keinoja ja seurauksia tutkitaan, käsitellään ja arvioidaan kriittisesti useista näkökulmista. (Arki, arvot ja etiikka 2022, 7, 25.) Tähän liittyy reflektiivinen näkökulma. Harkinta- ja reflektiopainotteisesta arvioinnista puhutaan silloin, kun sosiaalityöntekijä soveltaa tietojaan ja taitojaan tapauskohtaisesti parhaaksi katsomallaan tavalla reflektoiden analyytisesti ja käsitellen lapsen tilanteesta saatuja tietoja kriittisesti. Reflektiopainotteisessa harkinnassa päätökset perustuvat faktoihin sekä tulkitsevaan ja tarkkaan ammatilliseen tilannekohtaiseen harkintaan. (Gambrill 2005, 102; Jaakola & Pösö 2022, 361–362.) Harkintaa voidaan lähestyä myös näkökulmasta, jossa sosiaalityöntekijän arviointia ohjaavat ulkopuoliset rakenteet, joilla tarkoitetaan erilaisia muodollisia ohjeita, malleja ja strukturoituja työmenetelmiä. Tätä kutsutaan muodollis- ja tuotepainotteiseksi arvioinniksi. Siinä sosiaalityöntekijän tekemää harkintaa ja päätöksiä ohjaa tiedon rationaalisuus ja tilastolliset todennäköisyydet, joilla pyritään luotettavaan ja tekijästä riippumattomaan arviointitulokseen. Suomessa arvioinnin lähtökohdista on ollut sosiaalityöntekijän omaa laajaa harkintaa painottava suuntaus. Tosin viime aikoina strukturoitujen arviointimenetelmien kehittäminen ja käyttö on myös Suomessa lisääntynyt. (Jaakola & Pösö 2022, 362.)

Lapsen tilanteen arvioinnin on todettu olevan yksi merkityksellisimmistä ja herkimmistä sosiaalityöntekijän tehtävistä (Jaakola 2022, 87). Se on sosiaalityöntekijän keskeinen ammatillinen tehtävä ja osa arkipäiväistä asiakastyötä. Ilman arviointia, ei sosiaalityöntekijä voisi tehtävänsä toteuttaa. (Paasio 2003, xiii; Petrelius ym. 2016, 6; Rousu 2007, 132; Zechner & Hytti 2019, 48.) Anne-Mari Jaakolan (2020, 36) mukaan Assessment-käsite on paras käsite kuvaamaan sosiaalityössä tapahtuvaa lapsen tilanteen arviointia merkitystensä vuoksi. Lapsen tilanteen arviointia tehdessään sosiaalityöntekijä kerää ja analysoi tietoa sekä kokoaa sitä yhteen pyrkien saamaan asiakkaan tilanteesta mahdollisimman selkeän ja laajan kokonaiskuvan päätöksentekonsa perusteeksi (Zechner & Hytti 2019, 44). Arvioinnin avulla sosiaalityöntekijän on mahdollista lisätä ja syventää ymmärrystään lapsen elämässä vaikuttavista tekijöistä, kokonaistilanteesta ja tuen tarpeista (Petrelius ym. 2016, 6). Lapsen tilannetta arvioitaessa on tärkeää ymmärtää, ettei lapsi ole vain asiakkaan roolissa, vaan kyse on hänen koko elämästään (Rousu

2007, 133). Arvioinnin rooli on merkittävä, koska sen pohjalta ratkaistaan ja tehdään päätös siitä, miten lapsen ja perheen kanssa edetään. Sosiaalityö ei toimi pelkästään kysynnän mukaan, vaan arvioinnin perusteella määräytyy, pääsevätkö lapsi ja hänen perheensä sosiaalipalveluiden piiriin. (Whittington 2007, 15.) Sosiaalityöntekijän on siis omattava erityistä osaamista tunnistaa ongelmia ja löytää niihin ratkaisuja sekä osoittaa hyvää ammatillisista tiedollista ja taidollista kykyä arvioida lapsen tilannetta. Laadukas tilanteen arviointi vaatii sosiaalityöntekijältä valmiuksia jäsentää arvioinnissa saatua tietoa ja tehdä harkittu ja perusteltu päätös arvioinnin pohjalta lapsen etu huomioiden. (Jaakola 2022, 87; Whittington 2007, 15.)

2.3 Yksilökohtaisen arvioinnin perinteestä kohti arvioinnin nykyäsitystä

Sosiaalityössä tilanteen arviointi on ollut aina sidoksissa auttamiseen ja historian valossa arvioinnista on käytetty käsitteitä yksilökohtainen-, tapauskohtainen- tai tilannekohtainen arviointi. Näissä kaikissa arvioinnin näkökulmissa pyrkimyksenä on ollut korostaa sitä, miten merkityksellisiä sosiaaliset suhteet ovat asiakkaan hyvinvoinnille. (Jaakola 2020, 30.) Oppihistoriallisesta näkökulmasta yksilökohtaisen arvioinnin teoreettisena ja menetelmällisenä lähtökohtana pidetään yhdysvaltalaisen Mary Richmondin (1861–1928) luomaa ”case work” -menetelmää. Menetelmässä Richmond näki arviointityön etenevän kolmen vaiheen kautta, joita olivat sosiaalinen tutkimus, sosiaalinen diagnoosi ja niitä seuraavat toimenpiteet. Menetelmässä arvioinnin keskeisenä lähtökohtana oli ajatus sosiaalisesta minästä, jota tarkastellaan yksilön ja yhteisön välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Sen pohjalta pyrittiin luomaan ymmärrys vuorovaikutuksessa tapahtuvista sosiaalisista tekijöistä. (Heinonen & Spearman 2001, 149; Toikko 2005, 19, 166.) Tärkeänä pidettiin sitä, että tilanteen arviointi perustui monipuoliseen useista lähteistä saatuun tietoon asiakkaan tilanteesta (Kananoja & Pentinmäki 1977, 42; Toikko 2005, 166). Näistä ajatuksista syntyivät Richmondin julkaisut ”Social Diagnosis” (1917) ja ”What is social case work?” (1922). Teoksia on pidetty merkittävänä sosiaalityön asiakasarvioinnin näkökulmasta, koska niissä kehitellään teorioita, systematisoidaan ja luodaan ensimmäisiä teoreettismetodologisia perusteluita tavoitteelliselle asiakasarvioinnille (Hämäläinen 2007 325; Kananoja & Pentinmäki 1977, 38, 40).

Richmondin ajatuksista ja menetelmästä inspiroituneena kehitystyötä yksilökohtaisen työskentelyn parissa jatkoivat muun muassa saksalainen Alice Salomon (1872–1948) ja amerikkalaiset

Helen Perlman (1905–2004), Gordon Hamilton (1892–1967) ja Florence Hollis (1907–1987) (Jaakola 2020, 31; Toikko 2005, 19, 166). Salomon korosti teoksessaan ”Soziale Diagnose” (1926) sitä, miten sosiaalityöntekijä työskentelee yksilön perheen ja lähiympäristön kanssa saadakseen kokonaisvaltaisen kuvan hänen tilanteestaan (Toikko 2005, 19). Perlmanin kehittämistyössä ihmisen tilanteen tarkastelu ja arviointi alkoi keskittyä enemmän ongelmien syy-seuraussuhteiden ymmärtämiseen ja ongelmanratkaisuun. Hän korosti myös vuorovaikutusrakenteiden merkitystä ihmisen toiminnassa. (Heinonen & Spearman 2001, 149; Toikko 2005, 208.) Erityisesti Hamiltonin työtä jatkanut Hollis toi yksilötyön rinnalle psykoterapeuttisen näkökulman ja vei arviointi- ja auttamistyötä enemmän hoidollisempaan suuntaan (Toikko 2005, 168–169). Richmondin työn jatkaminen ja sitä seurannut kehittämistyö vakiinnuttivat sosiaalityössä tehtävään arviointityöluonteeseen ajatuksen sosiaalisen ympäristön ja sosiaalisten suhteiden merkityksestä (Heinonen & Spearman 2001, 149).

1900-luvun alkupuolella Suomessa keskustelujen ja kehittämistyön kohteena oli huoltotyö. Huoltotyön kehittämiseen vaikuttivat huoltolakien hyväksyminen, ammatillisen koulutuksen aloittaminen ja ulkomailta, lähinnä Yhdysvalloista saadut kehittämissideat kuten aiemmin mainittu ”case work”. Huoltotyössä arviointi ja sen tuottamat toimenpiteet jakaantuivat kaikille tarkoitettuun apuun sekä henkilökohtaisempaan ja yksilöllisempään avustamiseen, jonka arviointia kuvattiin ”case workin” tapaan kolmen vaiheen kattavana prosessina. Prosessiin kuuluivat tutkimus, diagnoosi ja hoito/huoltotoimenpiteet. Henkilökohtainen ja yksilöllisempi huoltotyö painottivat psykologista näkökulmaa ja ajatuksena oli, että sosiaalityöntekijän tuli kyetä hahmottamaan tilanteen arvioinnissa asiakkaan fyysisten tarpeiden lisäksi myös hänen henkiset tarpeensa. Työntekijän ja asiakkaan välille pyrittiin luomaan terapeuttinen ihmissuhde ja muutoksen nähtiin lähtevän asiakkaan psyyken rakenteista ja dynamiikasta. Henkilökohtaisessa huoltotyössä painotettiin asiakkaan omaa osallistumista ja omatoimijaisuutta. Asiakkaan tuen tarpeita alettiin tarkastella hänen itsensä kertomana, havainnoimalla sekä hyödyntämällä muiden sosiaalitoimistojen ja asiantuntijoiden jo olemassa olevaa tietoa. (Toikko 2005, 150, 156–157, 170, 172–174, 207.) Sittenkin henkilökohtaisesta huoltotyöstä alettiin käyttää käsitettä yksilökohtainen sosiaalityö (Kananaja & Pentinmäki 1977, 13). Yksilökohtainen sosiaalityö otettiin käyttöön sosiaalityöntekijöiden työssä ensin kasvatustieteissä ja päihdehuollossa. Myöhemmin, kun sosiaalipalvelujärjestelmä laajeni ja lastensuojelun painopiste siirtyi huostaanotoista kohti avohuoltoa, yksilökohtainen sosiaalityö tuli myös osaksi lastensuojelun käytäntöjä. (Saurama 2002, 231.)

Erityisesti lapsiin kohdistuvassa arviointityössä yksilökohtaisen sosiaalityön rinnalla alkoi korostua systemaattisen arvioinnin merkitys (Rousu 2007, 147–148). 2000-luvun alussa sosiaalityöntekijöillä ei ollut yhtenäistä tietopohjaa tai yhteisiä käytäntöjä arvioinnin tekemiseen, vaan arviointia toteutettiin sattumanvaraisesti työntekijän henkilökohtaisten tekemisen tapojen mukaisesti. Systemaattisemman ja yhtenäisemmän työskentelyn varmistamiseksi alettiin mallintamaan arviointia ja kehittämään sen tueksi erilaisia arviointimenetelmiä ja työkaluja. (Oranen 2006, 6–9 12, 16.) Systemaattisemman arvioinnin avulla haluttiin löytää vastauksia siihen, millälaisella ammattitaidolla ja menetelmillä lapsen tilannetta arvioidaan, miten hänen tarpeensa tunnistetaan ja miten tarpeisiin vastaavat tukitoimet suunnitellaan ja järjestetään (Rousu 2007, 147–148).

2.4 Lapsen tilanteen arviointi ja sitä ohjaavat orientaatiot

Nykykäsityksen mukaan sosiaalityön käytännön asiakasarvioinnista käytetään nimitystä tilanearvio. Se pohjautuu sosiaalityön taustalla olevaan ihmiskäsitykseen ja siinä on perinteitä Richmondin ajattelusta. Sen lähtökohtana on tuottaa erityisesti asiakkaalle itselleen näkyväksi, mistä hänen tilanteessaan on kysymys ja millaisia ratkaisuvaihtoehtoja siinä voisi olla. Tilanearviossa oleellista on, että asiakkaan tilanne kartoitetaan ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. (Zechner & Hytti 2019, 44.) Lapsen tilanteen arviointiin liittyvässä viimeaikaisessa tutkimuksessa on havainnointu arvioinnissa korostuvan ensisijaisesti se, millainen tilanne lapsella on arviointihetkellä, lapsen sen hetkinen sosiaalinen kasvuympäristö ja lapsen kasvun ja kehityksen tuen mahdollisuudet. (Jaakola 2020, 9.) Lapsen tilanteen arviointiin on liitetty monenlaisia orientaatioita, jotka ovat ohjanneet ja ohjaavat osin edelleenkin tilanearvion tekemistä. Lapsen tilanteen arviointia on ohjannut esimerkiksi aikuis-, vanhempi- ja perhekeskeisyys. (Jaakola 2020, 39; Rousu 2007, 152.) Nämä orientaatiosuunnat ovat saaneet osakseen kritiikkiä, kun muun muassa Johanna Hurtig (2003) ja Tine Egelund (1997) toivat esiin, että lapsen tilanteen arvioinnissa lapsen näkökulma jää helposti varjoon, kun aikuisten tuen tarpeet korostuvat. Aikuisten tuen tarpeiden ja näkökulman ollessa hallitseva, eivät lapset tule tarkoituksenmukaisesti kohdatuiksi eikä heidän näkökulmansa pääse esille. Ongelmallisena on nähty myös se, ettei lapsen osallisuus ole näkynyt riittävästi päätöksenteossa. Mitä nuoremasta lapsesta oli kysymys, sitä vähemmän heillä arvoitiin tutkimusten perustella olevan mahdollisuuksia vaikuttaa oman tilanteensa arviointiin. (Jaakola 2020, 40; Nybom 2005; Vis & Thomas 2009; Östberg 2010; Östberg 2014.)

Aikuis-, vanhempi- ja perhekeskeisyyden rinnalle ovat sittemmin nousseet muun muassa lapsikeskeisyys ja orientaatiot, jotka korostavat yhteisöllisyyttä ja toiminnallisten menetelmien käyttöä osana arviointia (Rousa 2007, 152). Lapsen tilanteen arvioinnissa lapsikeskeisyydellä tavoitellaan lapsen näkökulman selvittämistä. Tavoitteena on huomioida lapsen yksilölliset tekijät, lapsen etu, lapsen ääni ja mielipiteet sekä hänen tunteensa ja kokemuksensa ja nähdä lapsi osallisena omassa asiassaan. Lapsikeskeisessä arvioinnissa lapsen näkökulma vaikuttaa myös lasta koskevaan päätöksentekoon. (Jaakola 2016, 115.) Lapsikeskeisestä orientaatiosta huolimatta lasten tilanteen arvioinnissa tieto vaikuttaa kuitenkin keskittyvän edelleen pitkälti vanhempien antamaan tietoon lapsen tapaamisen ja kuulemisen, ammattilaisverkoston tai lapsen läheisverkoston mielipiteiden sijaan (Haarakangas 2018, 2). Siitä huolimatta, että lapsilla on kykyä kertoa, kuulla ja käsitellä itseään koskevia asioita, lasten tiedollinen toimijuus arvioinnissa on hyvin vaihtelevaa eikä lapsen rooli aktiivisena osallisena ole itsestäänselvyys. (Tulensalo 2015, 4, 25–26.)

Lapsikeskeisyyden lisäksi viime aikoina on keskusteltu monitoimijaisesta ja asiakaslähtöisestä arvioinnista. Asiakaslähtöisen arvioinnin tavoitteena on se, että asiakkaan arvioinnista seuraa oikein mitoitettua tukea oikea-aikaisesti ja asiakkaalla on keskeinen rooli arvioinnissa. Monitoimijaisessa arvioinnissa pyrkimyksenä on verkostoida lapsen ympärillä olevia ammattilaisia, varmistaa lapsen osallisuuden toteutuminen sekä oikea-aikaisen tuen saaminen. Monitoimijaisuudessa tavoitellaan lapsikeskeistä, luottamukseen, monitoimijaisuuteen ja yhteistyöhön perustuvaa työskentelyotetta, jossa tiedonmuodostus on osallistavaa, avointa ja lapsiystävällistä ja jossa työntekijät ovat sitoutuneet laadukkaaseen arviointiin. Monitoimijaisessa arvioinnissa korostetaan sitä, että lapsen tilanteen arviointiin ei riitä vastaukseksi pelkästään se, tarvitseeko lapsi suojelua tai tukea, vaan arvioinnilla nähdään laajempi tehtävä ymmärryksen luojana lapsen arjen ympäristöistä, läheisistä ihmissuhteista ja lapsen omista kokemuksista, joiden avulla pyritään luomaan kokonaisvaltainen kuva lapsen tuen tarpeista ja tarvittavista palveluista. (Petrelius ym. 2016, 5, 7.)

3 LAPSEN TILANTEEN JA ERITYISEN TUEN ARVIOINTI PALVELUTARPEEN ARVIOINNIN JA LAPSIPERHEIDEN SOSIAALIPALVELUIDEN KONTEKSTISSA

3.1 Perhekeskuksen lapsiperheiden sosiaalipalvelut

Lapsen tilanteen ja erityisen tuen tarpeen arviointi paikallistuu tässä tutkielmassa hyvinvointialueiden perhekeskuksiin ja siellä lapsiperheiden sosiaalipalveluiden toteuttamaan palvelutarpeen arviointiin. Perhekeskus on monialainen palveluverkosto, joka tuottaa palveluita lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin heidän hyvinvointinsa edistämiseksi ehkäisemällä hyvinvointi- ja terveysongelmia, vahvistamalla perheiden varhaista tukea ja hoitoa, tarjoamalla vertaistukea, hillitsemällä eriarvoistumista ja korjaavien palveluiden kustannusten kasvua sekä edistämällä monitoimijaista yhteistyötä. (THL 2023a.) Perhekeskusmallissa keskeistä on ajatus lasten ja heidän perheidensä kokonaisvaltaisesta auttamisesta. Kokonaisvaltaisuuteen pyritään ammatillisen asiantuntemuksen ja käytössä olevien voimavarojen yhdistämisellä ylittämällä hallintoala- ja organisaatorajoja ja luomalla yhteistä toimintaa ja tavoitteita. Perhekeskus yhteensovittaa lapsiperheille suunnattuja sosiaali- ja terveyspalveluita pyrkien kustannustehokkaaseen ja hyvin organisoituihin palveluiden kokonaisuuteen, jossa palvelut ovat saatavissa yhdenvertaisesti ja oikea-aikaisesti. (Hastrup ym. 2021, 6, 8, 13–14.)

Lapsiperheiden sosiaalipalvelut ovat osa perhekeskuksen palveluverkostoa ja palvelukokonaisuutta. Niiden tavoitteena on ennaltaehkäistä lapsen ja hänen perheensä tilanteiden vaikeutumista ja vähentää erityispalveluihin kuuluvan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta (Araneva 2016, 39–45; THL 2023b). Lapsiperheiden sosiaalipalveluilla pyritään turvaamaan sosiaalihuoltolain (1301/2014) nojalla sellaisten asiakkaiden oikeutta palveluihin, jotka eivät ole oikeutettuja erityis- ja vaativan tason palveluihin erityislainsäädännön kuten esimerkiksi vammaislainsäädännön tai lastensuojelulain perusteella (Sosiaalihuollon soveltamisopas 2017, 19; THL 2023b). Lapsiperheiden sosiaalipalvelujen sisältämiä peruspalveluita ovat lapsiperheiden sosiaalityö, lapsiperheiden kotipalvelu, perhetyö, sosiaaliohjaus, kasvatus- ja perheneu-

vonta, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta, lomanviettopalvelut ja tuki lomanvieron järjestämiseen, vertaisryhmätoiminta, sosiaalinen kuntoutus sekä päihde- ja mielenterveystyö sosiaalipalveluna (THL 2023b).

3.2 Lapsen tilanne palvelutarpeen arvioinnin taustalla

Sosiaalityössä on kerätty kansallisella tasolla tietoa lastensuojelun asiakkuuksista erityisesti lasten huostaanottoihin liittyen 1920-luvulta 1980-luvulle saakka. Vuonna 1984 sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön uudistamisen yhteydessä sosiaalihallitus supisti tilastotiedon keruuta ja lopetti yleiskirjeessään kuntien velvollisuuden kerätä ja luovuttaa tietoa asiakkuuksiin johtaneista syistä ja heidän tilanteistaan. Tämän on kuvattu olevan käännekohta koko sosiaalihuollon tiedontuotannossa. (Rajala ym. 2016, 8, 11.) Tämän jälkeen, vuodesta 1991 alkaen, tilastotietoa on kerätty Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen toimesta asiakaslukumäärinä vain yleisellä tasolla. Ensin tilastoitiin lastensuojelussa avohuollossa, huostassa ja jälkihuollossa olevien lasten määriä. Vuodesta 2008 eteenpäin tilastotietoa on kerätty lisäksi lastensuojeluilmoitusten määristä ja palvelutarpeen arvioinnin käsittelyajoista eli siitä, alkavatko ja valmistuvatko palvelutarpeen arvioinnit annetuissa määräajoissa. (Rajala ym. 2016, 11; THL 2023c; THL 2023d.) Nämä tilastot eivät kuitenkaan kerro mitään siitä, millaisissa tilanteissa sosiaalihuollon tai lastensuojelun piirissä olevat lapset elävät. Myöskään kansallisesti kerätyn tilastotiedon valossa ei ole mahdollista tehdä yleistettäviä päätelmiä siitä, millaiset syyt lasten palvelutarpeen arviointeihin johtavat. (Rajala ym. 2016, 8, 11.)

Ymmärrystä lasten ja heidän perheidensä tilanteista on kuitenkin mahdollista saada tarkastelemalla lapsiperheiden hyvinvointia ja sen kehitystä yleisemmällä tasolla. Suurin osa suomalaisista lapsista voi hyvin ja elää hyvinvoivissa perheissä. Lapsiperheiden hyvinvoinnissa on kuitenkin jo pidempään näkynyt hyvinvointierojen kasvu ja eriarvoistuminen. Osalle lapsista kasautuu enemmän hyvinvointia uhkaavia tekijöitä, kuten perheen taloudellisia ongelmia, perheenjäsenten mielenterveysongelmia ja perherakenteessa tapahtuvia muutoksia. Osa perheistä selviää hankalista tilanteista omien läheisverkostojensa turvin mutta hyvinvointierojen, eriarvoistumisen ja kasautuneiden kuormittavien tekijöiden voidaan katsoa olevan yhteydessä sosiaalihuollon palveluiden ja lastensuojelun tarpeeseen. (Ristikari 2018, 4, 77–80.) Ymmärrystä sosiaalihuollon piiriin tulevien lasten tilanteista ja siihen johtaneista syistä on mahdollista saada

myös kansallisten erillisselvitysten kautta. Näitä on tehty sosiaali- ja terveysministeriön ja sosiaalihuollon, nykyisen sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin, toimeksiantoina erilaisten hankkeiden muodossa sekä joidenkin yksittäisten tutkimusten valossa. Ne eivät kuitenkaan suoraan vastaa siihen, millaisissa tilanteissa sosiaalihuoltolain (1310/2014) mukaiseen palvelutarpeen arviointiin tulevat lapset elävät, vaan niissä näkökulma on lastensuojelun asiakkuuden, lapsen huostaanoton ja lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen taustoissa ja syissä. (Heino 2007, 4; Heino ym. 2016, 7; Rajala ym. 2016, 12; Ristikari ym. 2018, 77.)

Lastensuojeluun tulevista lapsista kahden kolmasosasta on todettu asuvan pääasiallisesti toisen vanhemman, useimmiten äidin luona (Heino 2007, 4, 65–66). Lastensuojelun asiakaslapsen lapset ovat usein monilapsisista perheistä, joiden perhesuhteissa sekä kasvu- ja arkiympäristöissä on tapahtunut paljon muutoksia (Heino 2007, 4, 65–66; Heino ym. 2016, 6–7, 104). Näiden lasten elämäntilanteita leimaavat usein vakavat ongelmat (Kääriälä & Ristikari 2020, 137). Lapset elävät useimmiten köyhissä perheissä. Erityisesti pienten lasten elämää on varjostanut sosioekonominen huono-osaisuus. (Heino 2007, 4, 65–66; Heino ym. 2016, 104.) Huono-osaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä vanhemman koulutukseen, ammattiasemaan, tuloihin ja työllisyyteen liittyviä asioita. Huono-osaisuus näyttäytyy muun muassa vanhempien matalampana koulutustasasteena, pitkäaikaissairauksien vuoksi eläkkeellä olemisena, työttömyytenä ja heikompana taloudellisena tilanteena. (Heino 2007, 4, 65–66; Heino ym. 2016, 6–7, 104; Kääriälä & Ristikari 2020, 137.) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen pienten lasten äideistä huomattavan suuri osa elää toimeentulotuen piirissä eikä heillä ole lainkaan tai vain hyvin vähän työkokemusta. Teini-ikäisten kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten vanhempien on todettu olevan pienten lasten vanhempia kouluttautuneempia, enemmän kiinni työelämässä ja heidän taloudellinen tilanteensa on näyttäytynyt parempana. (Heino ym. 2016, 6–7, 104.) Lastensuojelun asiakasperheiden on todettu asuvan useammin vuokra-asunnoissa ja ahtaammin kuin suomalaiset lapset keskimäärin (Heino 2007, 4, 65–66). Sijoitettujen lasten kohdalla on tehty myös havaintoja siitä, että lasten äidit ovat saaneet lapsensa teini-ikäisenä keskimääräistä useammin ja heillä on itsellään enemmän omakohtaista lastensuojelutaustaa. Maahanmuuttotustaisten lasten on todettu tulevan todennäköisemmin sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Sijoitetut lapset ovat myös joutuneet kokemaan enemmän vaikeita elämäntapahtumia kuten vanhemman kuoleman tai perheenjäsenen joutumisen vankilaan. (Kääriälä & Ristikari 2020, 138.)

Lastensuojelun asiakkuuteen johtaneista syistä esiin ovat nousseet erityisesti vanhempien jakamattomuus, uupuminen, riittämättömyys tai osaamattomuus vanhemmuudessa. Perheissä on todettu olevan sisäisiä ristiriitoja joko vanhempien välisessä suhteessa tai lapsen ja vanhempien kesken. (Heino 2007, 4, 65–66; Heino ym. 2016, 6–7, 104.) Lapsen huostaanottoon ja kodin ulkopuolelle sijoittamiseen on näiden lisäksi liitetty myös sopimattomat kasvatustyyli ja se, ettei vanhempien toiminnan ohjaamisessa ole onnistuttu tavoitellulla tavalla (Heino ym. 2016, 6–7, 104). Lastensuojelun asiakkuudessa olevan lapsen elämää värittävä todennäköisemmin vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteen käyttö sekä perheväkivalta ja sen uhka tai lapsen kaltoinkohtelu (Heino 2007, 4, 65–66; Heino ym. 2016, 6–7, 104; Kääriälä & Ristikari 2020, 138–139; Rajala ym. 2016, 12). Joka kymmenennes heistä elää keskellä vanhempiensa huolto- ja asumisriitoja. Lastensuojelun asiakkuuteen ja kodin ulkopuolelle sijoittamiseen on liitetty myös sellaisia syitä kuin lapsen kouluvaikeudet, psyykkisen huonovointisuus, fyysinen sairastelu, kehitykselliset tekijät tai rajaton käytös. (Heino 2007, 4, 65–66; Heino ym. 2016, 6–7, 104; Rajala ym. 2016, 12.) Kodin ulkopuolelle sijoittamiseen on liitetty edellä mainittujen syiden lisäksi lapsen identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät, vaikeudet kaverisuhteissa ja lapsen hankala asema uusperheessä (Heino ym. 2016, 6–7, 104).

3.3 Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen palvelutarpeen arviointi

Tässä maisteritutkielmassa lapsen tilanteen arviointia tarkastellaan sosiaalihuoltolain (1301/2014 36 §, 37 §) mukaisesta palvelutarpeen arvioinnista käsin. Sen avulla pyritään selvittämään, onko lapsella ja hänen perheellään tuen tarvetta, minkälaista se on ja minkälaisen palvelun turvin siihen voidaan vastata (Paavola & Viitasalo 2019, 18, 26). Markku Hallikaisen (2019, 34–35) mukaan palvelutarpeen arviointi voidaan laajemman tarkastelun kautta nähdä ratkaisujen etsimisellä asiakkaan sosiaalisen hyvinvoinnin ongelmissa sekä perusteltujen päätösten alustamisena, joka toteutetaan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Palvelutarpeen arviointi tulee toteuttaa asiakkaan omista tarpeista käsin asiakaslähtöisesti (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 38). Asiakaslähtöisyyttä korostavassa palvelutarpeen arviointiprosessissa tulkinta tuen tarpeesta rakentuu työntekijän ja asiakkaan yhteistyössä (Paavola & Viitasalo 2019, 19).

Palvelutarpeen arviointi käynnistyy asian vireilletulosta. Asia voi tulla vireille, kun henkilö hakee sosiaalihuollon palveluja suullisesti tai kirjallisesti tai hänen palvelujen tarpeensa tulee muuten sosiaalihuollon työntekijöiden tietoon, yleensä yhteydenottona sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi, sosiaalihuollon huoli-ilmoituksena tai lastensuojeluilmoituksen kautta. Alussa arvioidaan asiakkaan tilanteen kiireellisyyttä ja erityisen tuen tarvetta. (Paavola & Hallikainen 2019, 59–60, 66–67.) Henkilöllä on oikeus saada sosiaalisen tuen tarve arvioiduksi ja palvelutarpeen arviointi, ellei sen arvioida olevan ilmeisen tarpeetonta. Ilmeisen tarpeetonta palvelutarpeen arviointi voi olla esimerkiksi silloin, kun palvelun tarve on luonteeltaan tilapäistä. Asian käsittelystä käynnistyy sosiaalihuollon asiakkuus ja asiakkaalle nimetään omatyöntekijä. Omatyöntekijää ei tarvitse kuitenkaan nimetä tilanteissa, joissa asiakkaalla on jo jossain muissa palveluissa nimetty vastaava työntekijä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 34 §, 36 §, 42 §.)

Asiakkaalla on oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi kokonaisvaltaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä (Paavola & Hallikainen 2019, 73, 74). Palvelutarpeen arviointi on yhteenveto asiakkaan tilanteesta ja se sisältää asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa, läheisen tai muun henkilön mielipiteen ja näkemyksen asiakkaan palvelutarpeesta, sosiaalihuollon työntekijän arvion asiakkaan palvelujen tarpeesta ja asiakkuuden edellytyksistä sekä arvion erityisen tuen ja omatyöntekijän tarpeesta (Hallikainen 2019, 38; Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015 15 §; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 37 §). Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lisäksi lapsen mahdollinen lastensuojelun tarve (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 114). Sosiaalihuoltolaki (1301/2014 41 §) edellyttää monialaisen yhteistyön tekemistä ja huolehtimaan siitä, että palvelutarpeen arvioinnissa on käytettävissä riittävä asiantuntemus ja osaaminen suhteessa asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin. Muiden viranomaisten on tämän velvoittamana osallistuttava pyynnöstä palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. (Mt.) Palvelutarpeen arvioinnin tuloksena syntyy kirjallinen yhteenveto, palvelutarpeen arvio, joka on sosiaalihuollon asiakirja. Asiakirja ei ole muutoksenhakukelpoinen mutta tilanteissa, joissa sosiaalihuollon ammattilainen näkee palvelutarpeen arvioinnin tekemisen ilmeisen tarpeettomana, on sen tekemättä jättämisestä tehtävä muutoksenhakukelpoinen päätös, asiakkaan niin toivoessa. (Hallikainen 2019, 36, 40.) Mikäli palvelutarpeen arvioinnissa tulee esiin lastensuojelullinen tarve, aloitetaan lapselle lastensuojelun asiakkuus (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 115).

Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen palvelutarpeen arviointia ohjaavat tiukemmat säännökset. Säännösten mukaan palvelutarpeen arvioinnista ja sitä seuraavista päätöksistä vastaa aina virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Palvelutarpeen arviointi tulee aloittaa seitsemän päivän kuluessa hakemuksen, yhteydenoton tai ilmoituksen saapumisesta ja valmistua kolmessa kuukaudessa. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointiin tulee kirjata omatyöntekijäksi virkasuhteinen sosiaalityöntekijä ja lasta tulee tavata riittävän usein. Erityisiin säännöksiin lukeutuu myös se, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. (Paavola & Hallikainen 2019, 68; Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 36 §, 24 §, 46 §.)

3.4 Erityinen tuki ja palvelutarpeen arviointi rajatyön, porrasteisuuden ja kompleksiteorian näkökulmista

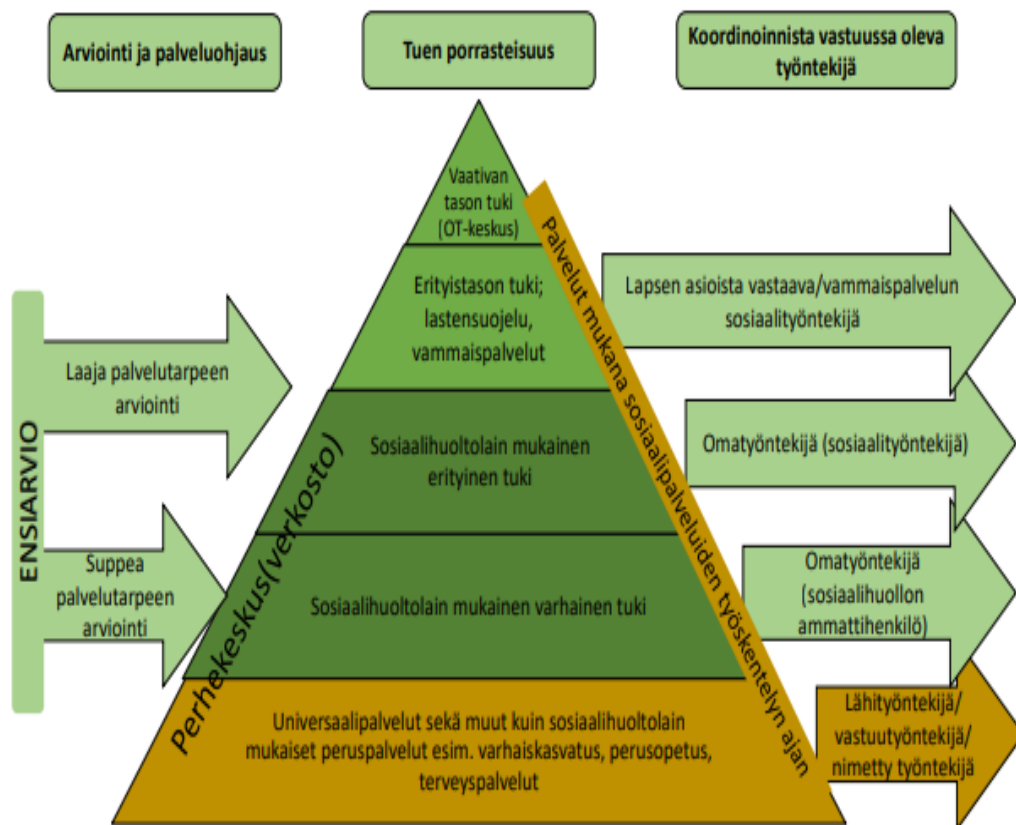
Yleisellä tasolla raja mielletään modernin yhteiskunnan verkostoituneeksi rakenteeksi, jossa lähtökohtana on toisistaan eriytyneet osajärjestelmät ja niiden keskinäiset suhteet. Rajan määrittelyyn on liitetty *differentiation* käsite, jonka keskeisinä ajatuksina ovat toisaalta eron tekeminen eri osajärjestelmien tai eri yksiköiden ja niiden ympäristöjen välille mutta samalla jatkuva pyrkimys yhteyden muodostamiseen. Differentiaatio ja palvelujärjestelmässä eriytyneet toimintayksiköt mahdollistavat asiakkaiden yksilöllisten erityistarpeiden huomioimisen mutta toisaalta tekevät palvelujärjestelmän hallitsemisesta monimutkaista. (Kiuru & Metteri 2014, 156; Seikkula & Anrkill 2005, 25.)

Rajatyöllä tarkoitetaan eri verkostojen välillä tapahtuvaa työskentelyä. Sillä voidaan viitata ammattilaisten keskinäisiin tai ammattilaisten ja asiakkaiden välisiin kohtaamisiin. Rajatyötä tehdään usein eri rajasysteemeissä, toisin sanoen eri sektoreiden rajapinnassa esimerkiksi sosiaalitoimen ja terveydenhuollon tai sosiaalitoimen ja koulun välillä monialaisen yhteistyön keinoin yhteisten asiakkaiden tukemiseksi. (Seikkula & Anrkill 2013, 14, 31.) Tässä tutkielmassa rajatyön käsitteellä viitataan yhden sektorin – sosiaalityön – sisällä tapahtuvaan työskentelyyn. Sosiaalityössä lapsiperheiden sosiaalipalvelut voidaan nähdä lastensuojelun tapaan institutionaalisenä käytäntönä, joka määräytyy lainsäädännön, julkisen hallinnon sekä ammattilaisten ja kansalaisten toiminnan mukaan (Pösö 2010, 325). Tämän tutkielman näkökulmasta näen rajan

kulkevan sekä lapsiperheiden sosiaalipalveluiden sisällä että lapsiperheiden sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun välisellä rajalla.

Palvelutarpeen arvioinnissa on keskeistä selvittää, millainen tuki on riittävä vastaamaan lapsen ja perheen tuen tarpeisiin ja siinä on otettava huomioon perheiden eritasoiset palvelujen tarpeet (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 113). Annettavaa tukea on jäsennetty lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuuden näkökulmasta porrasteisuuden kautta. Portailta liikutaan tuen tasolta toiselle sen mukaan, miten vahvan tuen tarpeessa lapsi ja hänen perheensä nähdään olevan. Eri tasot ohjaavat sitä, millaisella laajuudella lasten tilannetta arvioidaan, millaista tukea ja palveluita lapselle ja hänen perheelleen tarjotaan ja kuka sosiaalihuollon ammattihenkilö vastaa lapsen asiakuudesta. Porrasteisuudella tavoitellaan matalan kynnyksen palveluiden parantamista mutta myös sitä, että haastavimmissa tilanteissa pystytään takaamaan tarvittava erityisosaaminen. (Alatalo ym. 2019, 12.)

Kuvio 1. Porrasteisuus lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuudessa (Alatalo ym. 2019, 24).

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut erityisesti kolmesta keskimmäisestä tasosta, joista matalinta tasoa kuvataan sosiaalihuoltolain mukaiseksi varhaiseksi tueksi. Varhaisella tuella pyritään vastaamaan lapsen ja hänen perheensä yleisiin tuen tarpeisiin, kuten esimerkiksi lapsen myönteiseen kehitykseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Varhaisessa tuessa perheiden ongelmat ovat maltillisia. (Alatalo ym. 2019, 12.) Porrasteisuutta voidaan tarkastella myös kompleksiteorian näkökulmasta Cynefin-mallin (Cynefin framework) kautta. Kompleksiteorian kautta tarkasteltuna varhaisen tuen taso rinnastetaan lapsen ja perheen *yksinkertaisiin* tilanteisiin. Yksinkertaisilla tilanteilla tarkoitetaan sitä, että lapsen ja hänen perheensä tilannetta on mahdollista ennakoida ja tuen tarpeisiin voidaan vastata yksinkertaisilla kohdennetuilla palveluilla tai interventiolla. (Alatalo ym. 2019, 14.) Yksinkertaisiin tilanteisiin liittyy usein se, että tuen ja palveluiden tarpeista jaetaan yhteinen näkemys perheen ja ammattilaisten kesken (Snowden & Boone 2007, 70).

Seuraavaa porrasteisuuden tasoa nimitetään sosiaalihuoltolain mukaiseksi erityiseksi tueksi, johon tutkielmani pääosin kiinnittyy (Alatalo ym. 2019, 12, 24). Marianne Kuorelahden ja Sinikka Volannon (2019, 83) mukaan erityisen tuen tarve voidaan nähdä mahdollisuutena tarjota tukea ja palveluita laajemmin ennen erityispalveluiden kuten lastensuojelun tarvetta. Sosiaalihuoltolain (1310/2014 3 §) mukaan erityistä tukea tarvitsevalla lapsella tarkoitetaan lasta:

”...jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa 3 kohdassa mainituista syistä;

...jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttämisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi”.

Kompleksiteorian valossa erityinen tuki rinnastetaan *monimutkaisiin* tai *vaikeaselkoiisiin* lasten ja perheiden tilanteisiin. Monimutkaisena tilanne nähdään silloin, kun lapsen tilanteen arvioimiseksi tarvitaan yhteistyötä useamman toimijan kanssa. (Alatalo ym. 2019, 14.) Monimutkaisessa tilanteessa perheessä tapahtuvia syy-seuraussuhteita on mahdollista tulkita, vaikka kaik-

kia suhteita ei aina havaittaisikaan. Monimutkaisissa tilanteissa palvelutarpeen arviointi toteutuu melko ennakoitavasti ja sitä pystytään toteuttamaan jo olemassa olevia toimintamalleja hyödyntäen. Monimutkaisia tilanteita kuvastaa usein se, että olemassa olevia hyviä vaihtoehtoja tilanteen ratkaisemiseksi, on nähtävissä useita. Vaikeaselkoisissa tilanteissa sen sijaan syy- ja seuraussuhteiden tunnistaminen on vaikeaa eikä työskentelyn ja ratkaisuvaihtoehtojen ennakoiminen onnistu. (Snowden & Boone 2007, 71.) Vaikeaselkoisissa tilanteissa tarvitaan runsaasti vuorovaikutusta ja yhteistyötä eri asiantuntijoiden kesken ja kykyä räätälöidä ja kokeilla uusien ratkaisuvaihtoehtoja lapsen tilanteen muuttamiseksi. (Alatalo ym. 2019, 14.)

Kolmatta tutkielman kannalta oleellista tasoa nimitetään erityistason tueksi, joka vastaa lastensuojelulain ohjaamana lapsen suojelun tarpeeseen sekä vammaispalveluiden tarpeeseen (Alatalo ym. 2019, 24). Cynefin-mallin näkökulmasta erityistason tuki rinnastetaan lapsen ja hänen perheensä *kaaottiseen* tilanteeseen. Kaaottinen tilanne saattaa kuvautua siten, että lapsella ja hänen perheellään on useita kriisi- ja ongelmatilanteita peräkkäin tai samanaikaisesti, tai tilanteet ovat akuutteja ja vaativat välitöntä puuttumista. (Alatalo ym. 2019, 14.) Kaaottiset tilanteet on liitetty myös kompleksisuuteen, jolle ominaista ovat useat eritasoiset muuttujat ja niiden yhteenkietoutuminen. Yhdessä ne tuottavat tilanteen, jossa syy- ja seuraussuhteet ovat vaikeasti hahmotettavissa ja tapahtumat ennalta arvaamattomia. (Aarnio & Miettunen 2018, 231; Snowden & Boone 2007, 73.) Lastensuojelun tarvetta ohjaa ja määrittelee lastensuojelulaki (417/2007 2 §). Sen mukaan lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun ”lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia”. Sosiaalihuollon jäsentämistä porrasteisuuden kautta on kritisoitu. On keskusteltu siitä, etteivät monet perheiden ongelmista ole näin yksiselitteisesti asetettavissa eri vaativuustasoille. Porrasteisuus on aiheuttanut myös huolta sen suhteen, lähteekö arviointia ohjaamaan järjestelmä, vaikka arvioinnin ja palveluiden tulisi pohjautua asiakkaasta itsestään lähteviin tarpeisiin. (Aarnio & Miettunen 2018, 232; Lastensuojelulaki 417/2007 2 §.)

Tuen tarpeiden ja palveluiden porrasteisuutta ja Cynefin-mallin mukaista lapsen tilanteen jakoa yksinkertaisiin, monimutkaisiin ja vaikeaselkoisiin sekä kaaottisiin tilanteisiin on ehdotettu lähtökohdaksi palvelutarpeen arvioinnin laajuuden määrittelylle. Varhaisessa tuessa ja tilanteissa, jotka näyttävät yksinkertaisina, voidaan palvelutarpeen arviointi toteuttaa suppeana. Suppea palvelutarpeen arviointi on riittävä, jos lapsi ja hänen perheensä pystyvät itse yksilöimään omia

tuen ja palveluiden tarpeitaan, arvioinnissa palveluntarpeet näyttäytyvät kohdennettuina tai tilapäisinä, tai perheellä on muutoin riittävästi heidän tarpeensa mukaisia hyvin toimivia palveluita. Suppean palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on mahdollistaa tarvittava tuki nopeasti. Erityisen tuen ja siihen liittyvien monimutkaisten ja vaikeaselkoisten tilanteiden sekä lastensuojelun tarpeen ja siihen rinnastettavan kaoottisen tilanteen selvittelyyn tarvitaan lähtökohtaisesti aina laajempaa palvelutarpeen arviointia ja laaja-alaista osaamista. Laajaa palvelutarpeen arviointia tarvitaan, kun perheen palvelukokonaisuus ei hahmotu selvästi, palvelut eivät toimi keskenään yhteen, perhe ei ole kyennyt hyödyntämään heille tarjottuja palveluita tai jo olemassa olevat palvelut näyttäytyvät riittämättöminä. Laajempi palvelutarpeen arviointi on tarpeen myös silloin, jos asian vireille tulossa nousee huoli lapsen kasvuolojen, terveyden, hyvinvoinnin tai kehityksen vaarantumisesta. Laajan palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on organisoida lapsen ja hänen perheensä ympärillä toimivat tahot, hyödyntää aiemmin saatua tietoa, yhteensovittaa palveluita sekä varmistaa tiedon kulku ja palveluiden jatkumo. Porrasteisuuden ja kompleksiteorian näkökulmasta on jäsennetty myös ymmärrystä siitä, kuka sosiaalihuollon ammattihenkilö palvelutarpeen arvioinnista vastaa. (Alatalo ym. 2019, 16–17.) Laajat palvelutarpeen arvioinnit edellyttävät ammattihenkilöltä laaja-alaista osaamista ja on sosiaalihuoltolaissa (1301/2014 36 §) ja lastensuojelulaissa (417/2006 26 §) määritelty sosiaalityöntekijän tehtäväksi.

Porrasteisuuden ja kompleksiteorioiden jäsennyksistä huolimatta varhaisen tuen, erityisen tuen ja lastensuojelun tarpeen väliset rajapinnat eivät ole aina selkeitä. Ne voivat olla monimutkaisia ja kompleksisia, joissa yhdistyy joukko erilaisia mielipiteitä ja toimintatapoja. (Alatalo ym. 2019, 13–14.) Yhtenä vaihtoehtona erityisen tuen ja lastensuojelun tarpeen selkiyttämiseksi onkin ehdotettu viranomaisen vallankäytön ja kontrollin yksilöidympää ja selkeämpää esille tuomista. Viranomaisen vallankäyttö ja kontrolli ovat elementtejä, jotka sisältyvät lastensuojeluun tuen ja auttamisen lisäksi ja ovat erottelevia tekijöitä suhteessa sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin. (Alatalo ym. 2019, 13–14.) Rajanvedon helpottamiseksi on myös ehdotettu arviointia helpottavien työvälineiden käyttöä (Aarnio & Miettunen, 2018, 233).

3.5 Työvälineet erityisen tuen tarpeen arvioinnin tukena

Lapsen tilanteen arvioinnin tueksi on kehitetty erilaisia strukturoituja arviointimalleja niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Niitä on kehitetty erityisesti lastensuojelutarpeen arviointia varten. Kansainvälisesti tunnettuja malleja ovat muun muassa Englannissa kehitetyt CAF-malli (Common Assessment Framework) ja Perhearviointimalli (The Family Assessment) sekä Australiassa kehitetty Signs of Safety. (Aaltio 2016, 155.) Suomessa kehitettyjä arvioinnin malleja ovat muun muassa lapsen tilanteen kartoitus, lapsilähtöinen palvelutarpeen arviointi, lapsikeskeinen tilannearvio ja lastensuojelun toimintakykymittari (Aaltio 2016, 155; Lahtinen & Pynnönen 2020, 8).

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman osana kehitettiin työväline – mittari lastensuojelun tarpeen arviointiin, jonka suunnittelun lähtökohtina on ollut arvioinnin tukeminen lapsi- ja perhepalveluiden porrasteisuuden näkökulmasta. Työvälineen avulla pyritään erottamaan sosiaalihuollon varhainen tuki ja erityinen tuki lastensuojelun tarpeesta. Työvälineen on tarkoitus toimia palvelutarpeen arvioinnissa apuna oikean tuen tason ja oikeanlaisten palveluiden hahmottamiseksi. Työväline on ohjaava, eikä se korvaa itse palvelutarpeen arviointia. (Aarnio & Miettunen, 2018, 233.) Mittarissa erityisen tuen tarpeen ja lastensuojelun välistä rajaa arvioidaan kokonaishuolen avulla. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä mittarin avulla tarkastellaan turvallisuutta, perheen ja lähiyhteisön voimavaroja sekä yhteistyön toteutumista. Lapsen turvallisuuden osa-alueella huomion kohteena on lapsen arki ja elinympäristö koulun, päivähoiton, harrastusten, kotielämän ja kaverisuhteiden näkökulmasta. Perheen ja lähiyhteisön osa-alueella tarkastellaan sitä, millaiset valmiudet vanhemmalla on toteuttaa lapsen hoitoa ja kasvatusta ja millaista tukea perhe saa lähiverkostoltaan. Yhteistyön sisältöalueella arvioinnin kohteena ovat miten palvelutarpeen arviointiin sisältyvät tapaamiset toteutuvat, miten suuria perheen tuen tarpeet ovat ja onko heillä kykyä ottaa tarjottua tukea ja apua vastaan. Jokainen osa-alue pisteytetään erikseen. Pisteiden ohjeellinen tulkinta ohjaa lasta sosiaalihuollon asiakkuuteen pistemäärällä 6–9. Mikäli pistemäärä ylittää 10, on lapsi todennäköisesti ylittänyt lastensuojelun kynnyksen ja on lastensuojelun asiakkuuden tarpeessa. (Aarnio & Miettunen 2018, 233, 238; Alatalo ym. 2019, 18–19.)

Kuvio 2. Työväline lastensuojelun tarpeen arviointiin (Alatalo ym. 2019, 19).

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimustehtävänä tässä tutkielmassa on pyrkiä lisäämään ymmärrystä ja tietoa lapsen erityisen tuen tarpeesta palvelutarpeen arvioinnista vastaavan työntekijän ja oman osaamiseni tueksi. Sosiaalihuoltolain (1301/2014 3 §) erityistä tukea koskeva pykälä pitää sisällään kaikki sosiaalihuollon osa-alueet ja pitäytyy määritelmänä varsin yleisellä tasolla. Pyrkimyksenä on tarkastella erityisen tuen käsitettä rajatummassa kontekstissa ja tuoda näkyväksi, mitä sillä tarkoitetaan nimenomaisesti lapsiperheiden palveluiden näkökulmasta.

Tarkastelen tässä tutkielmassa lapsiperheiden palveluissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulkintaa ja arviointia lapsen erityisen tuen tarpeen arvioinnista palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteenani on selvittää, minkälaiset tekijät vaikuttavat ja ohjaavat sitä, kenet sosiaalityöntekijä määrittelee palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi.

Tutkimuskysymykseni on:

Mistä tekijöistä lapsen erityisen tuen tarve koostuu?

4.2 Aineistonkeruu

Tutkielman aineistonkeruuprosessi alkoi maaliskuussa 2023, kun jätin tutkimuslupahakemuksen, tietosuojailmoituksen ja tutkimussuunnitelman tutkimuslupaa varten eräälle hyvinvointialueelle. Samalla lähdin suullisesti saadun luvan turvin kartoittamaan mahdollisia tutkittavia olemalla yhteydessä alueen perhekeskusten päälliköihin ja lapsiperheiden palveluiden esihenkilöihin. Varsinaisen tutkimusluvan sain huhtikuussa 2023. Tämän jälkeen lähestyin uudelleen lapsiperheiden palveluiden esihenkilöitä ja henkilöitä, jotka olivat jo alustavasti lupautuneet osallistumaan ja sovin aineistonkeruun paikat ja ajankohdat. Aineistokeruuta varten järjestin

kolme ryhmätapaamista eri puolille hyvinvointialuetta. Aineistonkeruumenetelmänä toimi ryhmäkeskustelu, jossa oli myös ryhmähaastattelulle ja erityisesti teemahaastattelulle ominaisia piirteitä. Ryhmäkeskustelut toteutettiin touko- ja kesäkuussa 2023. Osallistujat työskentelivät keskusteluiden aikaan lapsiperheiden palveluissa joko palvelutarpeen arvioita tekevinä sosiaalityöntekijöinä tai esihenkilöinä. Esihenkilöinä toimineet osallistujat olivat siirtyneet tehtäväänsä alle puoli vuotta aiemmin. Sitä aiemmin he olivat työskennelleet lapsiperheiden palveluissa sosiaalityöntekijän tehtävissä ja heillä oli näin ollen kokemusta palvelutarpeen arviointien tekemisestä. Ryhmäkeskusteluihin osallistui yhteensä 11 henkilöä siten, että kahdessa keskustelussa osallistujia oli 4 ja yhdessä 3. Osallistujat saivat noin viikkoa ennen keskusteluiden ajankohtaa tietoa tutkimuksesta ja heitä pyydettiin valmistautumaan tilaisuuteen muistelemalla lähiaikoina tekemäänsä palvelutarpeen arviointia, jossa he olivat päätyneet määrittelemään lapsen sosiaalihuoltolain mukaiseen erityiseen tukeen. Heitä pyydettiin tekemään tästä asiakastilanteesta nostoja tulevassa ryhmäkeskustelussa. Samalla osallistujat saivat tutustua tietosuoja- ja suostumuslomakkeisiin.

Alkuperäisessä suunnitelmassa pyrin viiteen haastateltavaan per ryhmä mutta tämä ei toteutunut ja haastateltavien ryhmät jäivät suunniteltua pienemmiksi. Ryhmäkeskustelun keskiössä on ryhmän sisäinen vuorovaikutus ja tarkoituksena on, että varsinaisen haastattelun sijaan tilaa jää mahdollisimman paljon osallistujien keskinäiselle vuorovaikutukselle (Pietilä 2017, 114, 116). Ryhmäkeskustelussa roolini tutkijana oli tukea osallistujien tasapuolista ja aktiivista osallistumista keskusteluun ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. Tehtävänäni oli myös tukea keskustelun etenemistä ja suunnata keskustelua siten, että erilaisten näkökulmien on mahdollista päästä monipuolisesti esiin. Koen onnistuneeni tässä melko hyvin ja kaikkien osallistujien saaneen äänensä ja mielipiteensä esiin tasapuolisesti.

Ryhmäkeskustelussa oli haastattelun ja erityisesti teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun piirteitä. Ryhmähaastattelua pidetään tavallisesti ryhmäkeskustelua kapeampana lähestymistapana, jossa tavoitteena on enemmänkin vastausten saaminen kuin vuorovaikutuksessa tapahtuva keskustelu (Pietilä 2017, 113). Teemahaastattelulle tyypillistä on, että keskustelut etenevät pääosin ennalta suunniteltujen teemojen ja niihin liittyvien kysymysten mukaisesti (Hirsjärvi & Hurme 2017, 43, 47–48). Olin laatinut keskustelutilaisuuksia varten valmiita

keskustelua tukevia kysymyksiä, joita käytin osittain ryhmäkeskusteluissa. Haastattelukysymykset eivät kuitenkaan olleet tiukasti muotoiltuja, vaan koen, että niiden avulla edettiin joustavasti. Tukikysymykset olivat apuna tutkittavien mahdollisimman laajan näkemyksen esiintuomiseksi.

Tukikysymykset:

- 1) *Lähtiessänne arvioimaan lapsen tilannetta, minkälaisiin asioihin kiinnitätte huomiota?*
- 2) *Minkälaisia tekijöitä huomioit lapsesta, vanhemmasta ja kasvuympäristöstä?*
- 3) *Millaisia tuen tarpeita lapsella oli?*
- 4) *Millaisia tuen tarpeita vanhemmilla oli?*
- 5) *Miten tulitte lopputulokseen, että tässä tapauksessa lapsella on erityisen tuen tarve? Minkälaiset asiat siihen vaikuttivat?*
- 6) *Minkälaiset asiat vaikuttivat siihen, että päädyit arvioinnissa sosiaalihuollon asiakkuuteen etkä lastensuojelun asiakkuuteen?*
- 7) *Mitä mielestäsi tarkoittaa erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi? (päättävä kysymys)*

Ryhmäkeskustelun- ja haastattelun yhdistelmä sopii hyvin aiheen tutkintaan, koska aineistonkeruumenetelminä niiden molempien avulla on mahdollista selvittää, millaisia ajatuksia ryhmässä nostetaan esiin ja millaisia yhteisiä kuvauksia ja käsityksiä ryhmä tuottaa tutkittavasta aiheesta. Luonteenomaista molemmille menetelmille on moniäänisyys ja se, että osallistujat voivat kommentoida toistensa puheenvuoroja varsin spontaanisti, jolloin saatu tieto monipuolistuu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61; Pietilä 2017, 111–113.) Moniäänisyys mahdollistaa sen, että yksilöllisistä käsityksistä ja kokemuksista muodostuu ryhmän sisäinen yhteinen ymmärrys mutta toisaalta se tuo esiin erilaiset ajattelutavat ja mahdollistaa niiden vertailun. (Pietilä 2017, 111–113; Wilkinson 1998, 338.)

Ryhmäkeskusteluiden alussa kävimme yhdessä läpi Tampereen yliopiston opinnäytetöitä koskevan tietosuojailmoituksen ja jokainen osallistuja allekirjoitti tutkielmaa varten laaditun suostumuslomakkeen. Äänitin keskustelut nauhurilla. Yhtä keskustelijaa lukuun ottamatta kaikki osallistujat olivat paikan päällä. Yksi keskustelijoista osallistui keskusteluihin Teamsin kautta

omien aikataulusyiden takia. Tämän ryhmäkeskustelun nauhoitin nauhurin lisäksi myös Teamsin nauhoitustoimintoa käyttäen. Äänitteet tallensin Tampereen yliopiston tietoturvalliseksi määrittelemään kaksinkertaisen tunnistautumisen takana olevaan One Driveen. Äänitettyä aineistoa kertyi yhteensä noin kolme tuntia ja ne olivat äänilaadultaan hyviä. Äänitteet litteroitiin Tampereen korkeakoulusäätiön litterointipuitesopimuksen mukaisesti Tutkimustie Oy:n litterointipalvelussa kesäkuussa 2023. Litterointi on tallennetun aineiston saattamista tekstimuotoon. Aineisto voidaan kirjoittaa puhtaaksi kokonaan tai valikoitujen alueiden mukaan. (Hirsjärvi, Remes & Sarajärvi 2009, 222.) Aineisto litteroitiin kokonaan. Kirjoitettua aineistoa kertyi yhteensä 53 sivua.

4.3 Aineiston analysointi

Litteroinnin valmistuttua aloitin aineiston analysoinnin kesäkuussa 2023. Aineiston analysointi on tehty aineistolähtöisellä eli induktiivisella sisällönanalyysillä. Valitsin aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska sen avulla sain esitettyä aineiston tiiviisti ja jäsenneilysti mutta silti varsin monipuolisesti. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi muodostuu kolmesta vaiheesta, joita ovat redusointi eli pelkistäminen, klusterointi eli ryhmittely sekä abstrahointi, jolla tarkoitetaan teoreettisten käsitteiden luomista. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tarkoituksena on vastata tutkimustehtävään etenemällä empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää, jäsenneilympää ja selkeämpää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä korostuvat tutkijan tulkinta ja päättely. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93, 104–105, 108, 112–113.)

Ryhmäkeskusteluissa lapsen erityisen tuen tarvetta käsiteltiin enemmän yleisellä tasolla kuin sosiaalityöntekijöiden omien asiakkaiden tilannekuvausten perusteella, vaikka niitäkin keskusteluissa tuotiin esiin. Tämä ohjasi aineiston analysointia. Analysoinnin aikana kävin puhtaaksi kirjoitettua aineistoa läpi useita kertoja ja pohdin, minkälaisia kokonaisuuksia aineistosta muodostuu suhteessa tutkimuskysymykseen. Pohdinnan tuloksena loin värikoodaamista apuna käyttäen 18 teema-alueita, joihin valitsin aiheita, jotka olivat tutkimustehtävän ja tutkimuskysymyksen kannalta merkittäviä. Teema-alueiden yhteyteen keräsin niihin liittyviä puheenvuoroja, jotka auttoivat tarkastelemaan aineistoa yksityiskohtaisemmin. Tarkastelun jälkeen pel-

kistin puheenvuoroja karsimalla niistä ylimääräistä saadakseni esiin tutkimuskysymyksen kannalta oleellisen tiedon. Pelkistämisen jälkeen etsin ilmaisuista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, joiden perusteella tein ryhmittelyä ja loin alaluokat, jotka nimesin sisältöä kuvaavasti. Tämän jälkeen analyysissä seurasi abstrahointi. Abstrahoinnissa muodostin alaluokista pääluokkia ja pohdin, millaisia teoreettisista käsitteistä niistä muodostuu. Analysointiprosessia kuvataan taulukossa 1.

Taulukko 1. Esimerkki lapsen erityisen tuen tarpeeseen vaikuttavien tekijöiden analyysiprosessista

Vaihe 1: Alkuperäisiä ilmaisuja	Vaihe 2: Redusointi	Vaihe 3: Klusterointi	Vaihe 4: Abstrahointi	Vaihe 5: Yhdistävä luokka
<p>” Usein ne on ehkä vähän sentyyppisiä perheitä, mitkä onnistuu huukan luistamaan monesta asiasta. Ne ei oikein oo palaverissa, eivät ota palveluita vastaan, kellaan ei oo oikein semmost tarkkaa tietoo, et mitä tässä menee.”</p> <p>” Mä aattelen, et ehkä just sillon... perhe ei itsekään tunnista sitä avuntarvetta, ni sillon se on just vähän semmost.”</p> <p>” Tai jotenki just, et jos se vanhempi viä tiedostaa sen, et juu, et ku mul on nyt nää ja nää ja jotenki. Et sit taas jos se kieltäis se, ni seki olis kauheen huolestuttavaa.”</p> <p>” Vähän valikoidaan ehkä, et no voin mä ton ottaa, mut emmä kyl tohon ryhdy. Sekin on ehkä semmonen.”</p> <p>” Useinhan se on myös se, että on jostakin syystä jotain haasteita siinä palvelujen saamisessa tai vastaanottamisessa.”</p> <p>” Se on jotenki vaikeutunu se yhteistyö vanhempien kans... palveluu ei saada toteutettuu siel perhees tai... On hankala kyllä.”</p> <p>” Tai jos vanhempi kieltäytyy palveluista, niin ku välil on sekin, et lapsi itse haluais tai nähdään tarvittavaks, mut sit vanhemmat kieltäytyy palveluista.”</p> <p>” Ja sit se haavottuvuus, et jos on, tulee semmonen olo, et noi tarvii jo ihan sen takii jeesii, että ne löytää oikeisiin paikkoihin ja oikeisiin palveluihin ja oikeen avun piiriin.”</p> <p>” Ja ehkä sit jotenki haasteita palvelujen saamisessa tai vastaanottamisessa tai tämmöset”</p> <p>” Siinähan tulee se yks, et on vaikeuksii hakea tarvittavii palvelui, ni siin on jo yks kriteeri sit täytetty siihen erityisen tuen tarpeeseenki.”</p>	<p>Erityinen tuen tarve liittyy siihen, että:</p> <ul style="list-style-type: none"> -palveluita ei oteta vastaan -ei tunnisteta avun tarvetta -valikoidaan palveluita -ei saada tarvittavia palveluita -ei oteta vastaan palveluita -yhteistyö on vaikeutunut -palvelut eivät toteudu -tapaamiset eivät toteudu -tarvitsevat apua oikeanlaisen avun hakemiseen -eivät osaa hakea palveluita 	<p>Alaluokkia:</p> <ul style="list-style-type: none"> Haasteet tarvittavien palveluiden saamisessa Haasteet tuen ja avun tarpeen tunnistamisessa Yhteistyöhön liittyvät haasteet 	<p>Pääloukka:</p> <p>Yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet</p>	<p>Lapsen erityiseen tuen tarpeeseen vaikuttavat tekijät</p>

Tuloslukua kirjoitin heinäkuun – syyskuun 2023 välisenä aikana. Tulosluvun valmistuttua palasin vielä lukemaan litteroitua aineistoa. Tällä halusin varmistaa, että olen varmasti poiminut mukaan kaiken oleellisen tulosluvun teemojen mukaisesti. Haastateltavien henkilöllisyyttä tai hyvinvointialuetta ei ole tarpeen tuoda tutkielmassa esiin. Tämän vuoksi loin analysoinnin ja tulosten raportoinnin yhteydessä jokaiselle haastateltavalle oman koodin, joita käytän tulos- ja johtopäätösluvuissa. Ensimmäistä ryhmäkeskustelua kuvaan koodilla K1, toista K2, ja kolmatta K3. Lisäksi haastateltavat on koodattu kirjaimella V (vastaaja) ja siihen liitettyllä summittaisella numerolla 1–4. Haastateltavat on siis nimetty koodeilla K1V1, K1V2, K1V3, K2V1, K2V2, K2V3, K2V4, K3V1, K3V2, K3V3 ja K3V4.

4.4 Tutkielman eettisyys ja luotettavuus

Sosiaalityön tutkimuksessa luotettavuuden ja uskottavuuden lähtökohtana on hyvien tieteellisten menettelytapojen noudattaminen ja tutkimuksessa tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä (Kuula 2015, 34). Hyvää tieteellistä käytäntöä kuvataan sanoilla luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK 2023, 11). Olen pyrkinyt toimimaan näiden periaatteiden mukaisesti koko tutkielman tekoprosessin ajan aina aiheen valinnasta raportointiin saakka. Olen pitänyt päiväkirjaa prosessin etenemisestä, jotta pystyn mahdollisimman avoimesti, totuudenmukaisesti ja johdonmukaisesti tuomaan esiin tutkielman teon vaiheita ja tekemiäni valintoja myös tutkielman raportoinnissa. Olen pyrkinyt noudattamaan lisäksi ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen yleisiä eettisiä periaatteita, joista tässä tutkielmassa korostuvat erityisesti tutkittavien henkilöiden ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä se, ettei tutkimukseen osallistuville sosiaalityöntekijöille tai heidän asiakkailleen koidu haittaa. Sosiaalityön tutkimuksessa peruslähtökohtia ovat luottamus, tietoon perustuva suostumus, yksityisyys ja tietosuoja. (TEKN 2019, 7–13.) Olen hakenut asianmukaisesti tutkimusluvan, tehnyt tietosuojeluilmoituksen ja esitellyt sen osallistujille ohjeiden mukaisesti. Tutkittavat ovat osallistuneet keskusteluihin vapaaehtoisesti, heille on kerrottu mahdollisuudesta keskeyttää tutkittavana oleminen ja peruuttaa antamansa kirjallinen suostumus. Osallistujat ovat lisäksi saaneet tietoja tutkimuksen sisällöstä, tavoitteista sekä henkilötietojen käsittelystä ja tutkielman käytännön toteutuksesta. Tässä tutkielmassa tutkinnan kohteena ovat sekä sosiaalityön ammattilaiset että heidän asiakaskuvauksensa. Suojellakseni ammattilaisten ja heidän asiakkaidensa yksityisyyttä, en mainitse tutkielmassa millä hyvinvointialueella ammattilaiset työskentelevät. Asiakkaat eivät

myöskään ole tunnistettavissa, koska asiakaskuvaukset on esitetty hyvin yleisellä tasolla ja ne voisivat olla kenen tahansa lapsiperheiden palveluiden piirissä olevien asiakkaiden tilanteita. Olen lisäksi pyrkinyt huolellisuuteen kerätyn aineiston käsittelyssä tietoturvallisuusnäkökohdat huomioiden. Analyysin aikana on syntynyt käsin kirjoitettuja muistiinpanoja, mutta niistä ei ole tunnistettavissa hyvinvointialuetta, osallistuneita ammattilaisia tai heidän asiakkaitaan. Muistiinpanot on hävitetty analyysin valmistuttua ja kerätty aineisto hävitetään välittömästi tutkielman valmistumisen ja tarkastamisen jälkeen.

Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden arvioinnissa tulisi huomioida puolueettomuusnäkökulma (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Tarkastelen puolueettomuusnäkökulmaa suhteessa siihen, olenko tutkielman tekijänä puolueeton suhteessa aiheen valintaan ja tutkimuskysymyseen. Tiedostan, että tutkielman aiheen valinta on minulle läheinen siitä syystä, että minulla on siitä omakohtaisia kokemuksia työni kautta. Tiedostan myös, että minulla on etukäteisoletuksia ja arvolatauksia aihetta kohtaan. Olen kuitenkin pyrkinyt parhaani mukaan tarkastelemaan tutkimuskysymystä ja aineistoa siten, etteivät subjektiiviset käsitykseni vaikuta tutkielman tuloksiin.

5 LAPSEN ERITYISEN TUEN TARPEEN TULKINNAT

Tässä tulosluvussa kuvaan ryhmäkeskusteluissa kerätyn aineiston aineistolähtöisen sisälönanalyysin tuottamia tuloksia. Tulosluvussa keskitytään siihen, millaiset tekijät vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden arvioon lapsen erityisestä tuen tarpeesta. Ryhmäkeskusteluissa useampi sosiaalityöntekijä kuvasi lapsen erityisen tuen tarvetta veteen piirretyksi viivaksi, jolla he tulkintani mukaan tarkoittivat sen olevan usein pienestä kiinni, arvioidaanko lapsen olevan sosiaalihoitolain mukaisen varhaisen tuen, erityisen tuen vai lastensuojelulain mukaisen asiakkuuden tarpeessa. Ryhmäkeskusteluissa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät kokivat keskenään eritaivoin sen, onko erityinen tuki helpommin erotettavissa varhaisesta tuesta vai lastensuojelun tarpeesta. Näiden havaintojen siivittäminä päädyin jakamaan tulokset kahteen pääluokkaan. Ensimmäisessä pääluvussa lapsen erityisen tuen tarvetta tarkastellaan suhteessa sosiaalihoitolain mukaiseen lapsiperheiden sosiaalipalveluiden varhaiseen tukeen. Toisessa pääluvussa lapsen erityisen tuen tarvetta tarkastellaan suhteessa lastensuojelulain mukaiseen avo- ja sijaishuoltoon.

5.1 Erityisen tuen tarve suhteessa lapsiperheiden sosiaalipalveluiden varhaiseen tukeen

Sosiaalityöntekijän tulee arvioida, asettuuko lapsi palvelutarpeen arvioinnin perusteella lapsiperheiden sosiaalipalveluiden varhaiseen tukeen vai sitä seuraavalle erityisen tuen tasolle. Sosiaalityöntekijöiden esiin tuomat eroavaisuudet näiden välillä on jaoteltu seuraaviin alalukuihin: lastensuojeluilmoitus ja huoli-ilmoitus vireilletulon tapana sekä aiempi viranomaistyökentely, toistuvat huolet ja useat palvelutarpeen arvioinnit, vanhempiin ja lapseen liittyvät epäselvät samanaikaiset huolet tai yksittäinen suurempi huoli, laaja palveluiden tarve tai ostopalvelun tarve sekä yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet.

5.1.1 Lastensuojeluilmoitus tai huoli-ilmoitus vireilletulon tapana sekä aiempi viranomaistyöskentely

Mikäli tieto lapsen tilanteesta saapuu lapsiperheiden sosiaalipalveluihin lastensuojeluilmoituksena tai sosiaalihuollon huoli-ilmoituksena, on se sosiaalityöntekijälle usein vahvempi signaali mahdollisesta erityisen tuen tarpeesta kuin asian vireilletulo yhteydenottona tai hakemuksena. Lasta ei kuitenkaan voida määritellä suoraan ilmoituksesta saadun alkutiedon perusteella varhaiseen tukeen tai erityiseen tukeen, mutta se voi viritellä sosiaalityöntekijän ajatuksia mahdollisesta erityisen tuen tarpeesta.

Et ku se ilmoitus tulee, vaiks se lastensuojeluilmoitus... ni sit sää aattelet jo siin kohtaa, et käynnistän laajana sen palvelutarpeen arvioinnin, ni se varmaa, sillai ohjaa sitä ehkä tekemist siihe, et on jollain taval erityisest tukee tarvitseva, ku pitää käynnistää sillai, et tavataan ja keskustellaan ja enemmän selvitetään sitä asiaa. (K3V4)

Lapsen erityisen tuen tarpeen arviointi käynnistyy samalla, kun asia tulee lapsiperheiden palveluissa vireille ja palvelutarpeen arviointi aloitetaan. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa kävi ilmi, että lapsen asian vireille tuleminen erityisesti lastensuojeluilmoituksena johtaa useammin tilanteen laajempaan arviointiin, niin sanottuun laajaan palvelutarpeen arviointiin, jossa perhettä tavataan useammin ja lapsen tilannetta selvitetään enemmän kuin esimerkiksi tilanteissa, joissa asia tulee vireille hakemuksena. Laajemmat palvelutarpeen arvioinnit tehdään useimmiten sosiaalityöntekijäjohtoisesti. Sosiaalityöntekijät pohtivat keskusteluissa, että asian vireilletulo lastensuojeluilmoituksena tai huoli-ilmoituksena sisältää usein isompia huolia, joka taas viittaa siihen, että lapsella ja hänen perheellään on enemmän tuen tarpeita. Tilanteissa, joissa asia tulee vireille hakemuksena, lapsen vanhemmat hakevat useimmiten lapsiperheiden sosiaalipalveluista jotain tiettyä palvelua, kuten kotipalvelua. Tällöinkin lapsen ja perheen tilannetta arvioidaan mutta useimmiten tilanteen arvioimiseen riittää kevyempi, suppea palvelutarpeen arviointi. Asia voi tulla vireille myös yhteydenottona sosiaalihuoltoon mutta tätä vaihtoehtoa sosiaalityöntekijät eivät juuri maininneet. He eivät ottaneet kantaa keskusteluissaan siihen, miten yhteydenotto ohjaa arviointia suhteessa erityiseen tukeen yhtä keskustelijaa lukuun ottamatta.

Mut jotenki seki, et miten se palvelutarpeen arvio, ku siihen, ku se tulee se yhteyden tai hakemus. Tai joku tietyst hakemus on, et suoraan haetaan jotain palveluu. No sittenkin arvioidaan. Mut jotenki se semmonen yhteydenottoki, et siinä on se joku huoli. Niin aika harvoin se kuitenkaan, kun se tulee tämmösenään, niin se olis se, että tarvitaan erityisen tukee. Et se olis erityisen tuen tarpeessa. Et enemmin se, et ku tulee lastensuojeluilmoitus, nii niis on niit isompii huolii. Jotenki tämmösen havainnon itte oon täs tehny. (K2V2)

Tulkintani mukaan yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi näyttäytyy vireilletulon tapana neutraalimpana eikä se suoranaisesti virittele erityiseen tukeen samalla tavalla kuin ilmoitukset. Yhteydenotto perustuu huoltajan suostumukseen ja on usein viranomaisen ja huoltajan yhdessä laatima (SHL 1301/2014 35 §). Se siis sisältää jo valmiiksi tiedon siitä, että ainakin toinen huoltajista on halukas palvelutarpeen arviointiin ja saamaan apua.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa tuotiin kuitenkin esiin se, että vaikka vireilletulon tapa ja sen sisältämä alkutieto virittävät sosiaalityöntekijän ajatuksia joko kohti lapsiperheiden sosiaalipalveluiden varhaista tukea tai erityistä tukea sekä ohjaa, millä laajuudella palvelutarpeen arvioita lähdetään tekemään, ei se kerro läheskään aina kaikkea lapsen tilanteesta tai lapsen erityisen tuen tarpeesta. Palvelutarpeen arvioinnin aikana arvio saattaa muuttua. Hyvin rajullakin alkutiedolla tullut asia voi muuttua arvioinnin aikana eikä erityistä tuen tarvetta ilmenekään. Toisaalta hyvin kevyeltä vaikuttava tuen tarve voi muuttua päinvastaiseksi selvittelyn edetessä.

Mut kyl sen melkein sit, aika usein sen kyl, riippuu vähän, mimmonen se on se ilmoitus ja mist se tulee se ilmoitus. Sekin on vähän sellanen, että ... viranomaisen tehny hommii, ni sit se on, sen huomaa jo, et okei, täs nyt varmaan sosiaalityöntekijä olis paikallaan olla mukana. (K1V3)

Sillä, mistä ilmoitus saapuu ja millä tavalla ilmoituksen kanssa on työskennelty aiemmin, on merkitystä. Lapsen erityiseen tukeen voi viitata aiempi viranomaistyö kuten poliisilta saapuneet ilmoitukset tai ilmoitukset, joissa sosiaalipäivystys on jo työskennellyt tiiviisti ennen asian siirtymistä palvelutarpeen arviointia tekeväälle työntekijälle.

5.1.2 Toistuvat huolet ja useat palvelutarpeen arvioinnit

Lapsi mielletään erityistä tukea tarvitseväksi usein sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen tilannetta on arvioitu useita kertoja ja hänelle on tehty useita palvelutarpeen arviointeja. Useisiin palvelutarpeen arviointeihin johtaa tavallisesti se, että lapsen asia tulee vireille lapsiperheiden sosiaalipalveluissa uudelleen joko hyvin erilaisten syiden vuoksi tai sen vuoksi, että sama huoli nousee esiin yhä uudelleen, mahdollisista palveluistakin huolimatta.

Hänen sitä tuen tarvetta on myös arvioitu nyt sit jo useemman kerran. Ja se on tietysti myös yks semmonen ehkä, mikä sit jotenki, sit kun monta kertaa tulee se sama asia eikä muutosta tapahdu, ni ehkä sit alkaa lähetä sitä erityisen tuen tarvetta... Mut ehkä se jotenki just se, että se oli niin pitkään jatkunu semmosena haastavana se tilanne. Ja aina tuli se notkahdus siellä, niin sit jossain kohtaa päädyttiin siihen, että siirtyvät sitte sinne erityisen tuen puolelle. (K1V2)

Useita palvelutarpeen arviointeja läpi käyneestä lapsesta ja hänen perheestään on kerätty paljon tietoa ja usein myös erilaisia tukimuotoja ja palveluita on ehditty kokeilemaan. Tietoa on saattanut kertyä myös muilta ammattilaisilta. Osa sosiaalityöntekijöistä kertoi siitä, miten he ovat saaneet tukea omaan arviointiinsa toisten ammattilaisten jakamasta tiedosta, kokemuksista ja tilannearvioista. Keskusteluissa mainittiin, että lapsen tilanteen ja erityisen tuen arviointiin tukea on saatu lapsen päiväkodin henkilökunnalta, koulun opettajalta ja opiskeluhuollosta, lasten-, nuoriso- tai aikuispsykiatrialta, etsivästä nuorisotyöstä, perheneuvonnasta ja ankkuritiimistä.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että erityisen tuen tarpeeseen päädytään usein tilanteissa, joissa sama huoli tulee toistuvasti esiin eikä tilanteen selvittelyt ja perheelle tarjotut palvelut tuo tilanteeseen toivottua muutosta. Huolet saattavat näistä toimista huolimatta kasvaa ja lisääntyä yhä edelleen. Lapsen erityisen tuen tarpeen arviointi näyttäytyykin sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa usein prosessina, jossa lapsen erityisen tuen tarve aukeaa sosiaalityöntekijälle pidemmällä aikajänteellä vähitellen. Lapsen erityiseen tuen tarpeeseen ei välttämättä päästä aina

kiinni ensimmäisessä palvelutarpeen arvioinnissa. Asiakkuus saatetaan päättää tai jättää varhaisen tuen tasolle ja vasta myöhemmin toisen tai sitä useamman palvelutarpeen arvioinnin jälkeen siirtää erityiseen tukeen kokonaistilanteen valjettua.

5.1.3 Vanhempiin ja lapseen liittyvät epäselvät samanaikaiset huolet tai yksittäinen suurempi huoli

Lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla vaikuttavista tekijöistä eniten keskustelua herätti ja mainintoja tuli aiheesta useat samanaikaiset huolet ja tuen tarpeet. Sosiaalityöntekijät kuvasivat tätä keskusteluissaan perheessä tapahtuvina kaikenlaisina tai monenlaisina asioina, useina huolina tai huolten isompana määränä, perheen monina pulmina, useina tulokulmina, monenlaisena problematiikkana sekä tilanteen monimuotoisuutena tai kompleksisuutena.

Aika nopeestiki rupee mieltii sitä, jos on paljon kaikkee siinä... ja perheessä voi olla monenlaisiaki pulmia. ...että täs on tosi monenlaista tässä asiassa, ni ehkä silloin aika pianki sit alkaa jo mieltii sitä, et onks täs nyt erityisen tuen tarvetta. (K1V2)

Sosiaalityöntekijät tunnistivat, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen tilanteessa on usein läsnä monia haastavia ja huolta nostattavia asioita ja sitä kautta myös monia erilaisia tuen tarpeita. Osa sosiaalityöntekijöistä mainitsi, että lapsi voi olla myös lapsiperheiden sosiaalipalveluiden varhaisen tuen tasolla useista samanaikaisista huolista ja tuen tarpeista huolimatta mutta, jos tilanteet kuvastuvat arvioinnin teon yhteydessä kovin epäselvinä, viittaa se vielä enemmän erityisen tuen tarpeeseen. Tämän perusteella nostan myös epäselvyyden lapsen erityiseen tukeen vaikuttavaksi tekijäksi.

Sä et pysty laittaa sitä, et mikä täs on se ongelma, mut sä vaistoot, et täs on jotain tosi pahast pieles. Mut sä et saa sielt poimittuu, et mikä se on se asia, mikä täs mättää. (K1V3)

Epäselvissä huolissa lapsen tilanteen arviointi vaatii työntekijältä enemmän selvitetävää ja tutkittavaa eikä palvelutarpeen arvioinnissa saada välttämättä tarkkaa kuvaa siitä, mikä lapsen todellinen tilanne on. Aihe kirvoitti mielenkiintoista keskustelua siitä, millaisia tuntemuksia ja ajatuksia työntekijöissä epäselvyys herättää. Yksi keskustelijoista (K2V4) kuvasi, että epäselvyys asettaa työntekijän työstämään omia ajatuksiaan enemmän. Pitää selvittää, järjestää ja tutkia, jotta perheelle voidaan tarjota oikeanlaista tukea.

Mä just mietin, et kuin konkreettisel tasol tää on, mut mä jotenki aattelen, et sit mitä enemmän joutuu omii aivojaan vaivaamaan, nii ehkä se kertoo siit, et nyt on vähä jotai erityist tuentarvet. (K2V3)

Palvelutarpeen arvioinnin aikana lapsen erityisen tuen tarpeeseen vaikuttavaksi tekijäksi tunnistettiin myös yksittäinen suurempi huoli. Yksittäinen suurempi huoli mainittiin kuitenkin lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla useita samanaikaisia huolia ja tuen tarpeita selvästi harvemmin. Yksittäiseen, suurempaan huoleen sosiaalityöntekijät viittasivat isolla huolella tai haasteella, suuremmalla pulmalla ja huolen asteella, syvemmällä ongelmalla ja riittävän isolla asialla. Suuremman yksittäisen huolen sosiaalityöntekijät kertoivat liittyvän usein jo edellä mainittuihinkin useisiin palvelutarpeen arviointeihin ja pidempään aikajänteeseen. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että erityisen tuen tarpeeseen päädytään usein tilanteissa, joissa sama huoli tulee toistuvasti esiin, aikaa kuluu eikä tilanteen selvittelyt ja perheelle tarjotut palvelut tuo toivottua muutosta.

Vanhempiin liittyvät syyt

Epäselvät ja useat samanaikaiset huolet sekä yksittäinen suurempi huoli liittyvät sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa useimmiten vanhempaan ja vanhemmuuteen liittyviin tekijöihin. Useampi sosiaalityöntekijä totesi, että lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla on useimmiten nimenomaan vanhempiin liittyvät syyt. Sosiaalityöntekijät mainitsivat erityisen tuen taustalla vaikuttaviksi vanhempiin liittyviksi syiksi vanhempien psyykkiset ongelmat, päihde- ja peliongelmat, haasteelliset uusperhekuviot, väkivallan ja siitä aiheutuneet vanhempien traumat, vanhempien taloudelliset ongelmat, sekä vanhempien perussairaudet. Eniten asiakaskuvauksissa esiintyivät

näistä edellä mainituista vanhemman psyykkiset ongelmat, päihdeongelmat, peliongelmat ja näiden yhdistelmät.

Liittyy isosti siihen äidin omaan arjenhallintaan. Siellä oli peliongelmaa ja mielenterveyshaastetta, mitkä sit aiheutti sille lapselle siihen sitä semmosta. Että äiti tarvii tukee, et pystyy hoitamaan sen paketin kunnialla. Mut sit positiivist siin oli se, että äiti oli hyvin vastaanottavainen ja vähä itteki etti sitä apuu kuitenkin. Mutta se meillä oli aika vahvasti, se kasvuolosuhteet ja sit se psyykkisen tuen tarve, mitkä siin painottuivat. (K2V3)

Siinä oli pieni lapsi ja vanhemman päihdeongelmaa ja vanhemman mielenterveysongelmaa. Ja mä ajattelen, että se vaikutti tosi isosti sen lapsen arkeen ja turvallisuuteen ja turvattomuuteen ja ihan sellaisiin käytännön kasvuolosuhteisiin, niin ku rytmeihin ja lapsen sellaseen perushoivaan. (K2V3)

Vanhempaan ja vanhemmuuteen liittyvät tekijät ovat usein tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Vanhempien erilaiset ongelmalliset elämäntilanteet alentavat heidän toimintakykyään ja jaksamista ja voivat aiheuttaa puutteita vanhemmuudessa. Tätä kuvattiin haastatteluissa vanhemmuuden heikentyneenä tasona, vajeena ja heikkoutena. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa vanhemmuuden puutteet vaikuttivat lapsen erityisen tuen määrittelyyn tilanteissa, joissa lapsi kantoi liikaa vastuuta perheestään, lapsi ei saanut tarvitsemaansa tukea vanhemmiltaan, vanhemmillä oli arjenhallinnan vaikeuksia, lapsen perushoidossa oli puutteita, vanhemmillä oli vaikeuksia asettaa tarvittavia rajoja tai ylläpitää säännöllistä vuorokausirytmää ja arjen struktuuria.

Lapsen erityisen tuen tarve voi syntyä myös elämäntilanteiden muutosten seurauksena. Perheen elämässä on voinut olla jo entuudestaan huolia, mutta ne ovat olleet vähäisiä tai toinen vanhempi on vahvuudellaan ja tasapainoisuudellaan kompensoinut niitä. Elämäntilanteen muuttuessa esimerkiksi avioeron myötä, tilanne onkin kriisiytynyt ja tarve erityiselle tuelle syntyy.

Se mist lähdettiin liikkeelle, niin se oli vähäisempi ensin se huoli. Mut kuitenkin, et oli jääny se päihdeasia sillai kesken. Että oli toisel vanhemmalla, oli se hoito

päihdeklinikal kesken. Ja sitte ei kuitenkaan semmost suojelun tarvetta, he oli siin yhdes ja ihan sillai, niin sit se jotenkin. Et joo, et perhekeskuksen asiakkuuteen. Ja perhetyöllä lähettiin siin. Ja sit yhtäkkii keikahtiki niin, että tuli ero. Ja lähti jotenki sit vielä enemmän se, et sen päihdeasian kans vaan, siinä oli semmost venkoiluu. Ja sit se lähtiki ihan vauhdilla alamäkeen. (K2V2)

Keskusteluissa mainittiin myös vanhemman tausta. Vanhemman tilanne voi olla palvelutarpeen arvioinnin hetkellä hyvä, mutta jos vanhemman taustalla tiedetään olevan vakavia mielenterveys- tai päihdeongelmia tai muita syitä, jotka nostavat riskiä, voidaan lapsi määritellä erityisen tuen tarpeessa olevaksi, erityisesti jos hän on iältään kovin nuori.

Vanhemman oma erityisyys ja heikompi kognitiivinen taso nimettiin myös syyksi lapsen erityisen tuen tarpeelle. Sen ei kuitenkaan kuvailtu itsessään määrittelevän lapsen erityisen tuen tarvetta mutta olevan vaikuttavana tekijänä silloin, kun lapsen oma kognitiivinen taso on tavallista matalampi, lapsella on erityisiä tarpeita, perheen tilanteeseen liittyy monia samanaikaisia tuen tarpeita, lapsi on iältään nuori tai toisella vanhemmalla on psyykkisiä ongelmia.

On viel ihan pieni vauva. Isä on tosi kipee... Se äiti on sit myöski niin heikko. (K3V2)

Kuvauksissa kävi ilmi vanhemman oman erityisyyden lisäävän vanhemman omaa tuen ja ohjauksen tarvetta lapsen kasvatustehtävässä. Vanhempi tarvitsee tällöin enemmän tukea omassa vanhemmuudessaan. Vanhemmuutta tulee ikään kuin vahvistaa. Sosiaalityöntekijöiden puheissa korostui se, ettei vanhemman nähdä tekevän tahallaan mitään, mikä olisi lapselle vahingollista, vaan kyseessä on pikemminkin ymmärryksen puute varsinkin tilanteissa, joissa elämäntilanteessa on jotain tavallista poikkeavaa.

Ryhmäkeskusteluista tekemieni havaintojen perusteella vanhempien keskenään erilaiset kasvatustavat voivat myös olla vaikuttavana tekijänä lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla silloin, kun toisella vanhemmalla on psyykkisiä ongelmia, toisella vanhemmalla on jaksamisen vai-

keuksia tai lapsella nähtiin olevan erityisiä tarpeita. Erityisen tuen tarve syntyy siis näiden tekijöiden summana. Eräs sosiaalityöntekijä (K3V2) kuvasi asiakasperheensä tilannetta, jossa perheen isällä on pitkä masennustausta, minkä vuoksi vastuu arjesta on jäänyt äidin vastuulle. Vanhemmat ovat hyvin eri linjoilla lasten rajaamisesta, mikä yhdessä isän mielenterveysongelman kanssa on aiheuttanut sen, että lapset ovat eläneet pitkään ristiaallokossa, joka on ajan kuluessa alkanut näkyä lasten käytöksessä ja voinnissa. Toisen sosiaalityöntekijän (K3V1) asiakasperheessä kaikilla kolmella lapsella on erityisiä piirteitä. Yhdellä lapsista on ADHD, toisella ADD ja kolmannella kielenkehityksen häiriö. Lähivanhempana toimivalla äidillä on paljon tietotaitoa ja osaamista, mutta eri linjoilla oleminen ja ristiriidat kasvatuksellisista asioista etävanhempana toimivan isän kanssa ovat vieneet voimia ja jaksamista. Etävanhempi on vanhempana kaverillinen eikä jaa vastuun kantamista lähivanhemman kanssa. Erilaiset kasvatustavat näyttävätkin aineistossa esimerkiksi siten, että vastuu kasvatuksesta jää toisen vanhemman harteille, lähivanhempi ei saa toiselta vanhemmalta kaipaamaansa tukea tai toinen vanhempi näyttää perheessä enemmän kaverillisena kuin vastuuta kantavana vanhempana.

Lapseen liittyvät syyt

Sosiaalityöntekijät tunnistivat lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla myös lapsesta itsestään johtuvia tekijöitä mutta nämä tulivat esiin keskusteluissa vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyviä tekijöitä harvemmin. Sosiaalihuoltolain (1301/2014 3 §) mukaan lapsi on erityisen tuen tarpeessa silloin, kun ”lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa omaa terveyttään ja kehitystään”. Sosiaalityöntekijät pohtivat keskusteluissa lapsen vaarantavan omaa terveyttään ja kehitystään silloin, kun lapsen oma käytös on hyvin rajatonta, impulsiivista ja tottelematonta. Sosiaalityöntekijöiden asiakaskuvauksissa lapsi saattoi karkailla, lapsi oli ollut lähellä joutua vaaratilanteisiin tai lapsi oli ollut mukana rikollisessa toiminnassa. Lapsen oma päihteidenkäyttö mainittiin myös erityisen tuen tarpeen taustalla vaikuttavaksi tekijäksi. Näissä asiakastilanteissa lapsi useimmiten kuvastui iältään vanhempana ja sosiaalityöntekijät puhuttelivat heitä nuorina.

Mut siinä ehkä sitte tää painaa, että täs on nuori, jonka käytös on tosi rajatonta, ja vanhempi kokee, ettei saa siihen oikein mitään otetta eikä nuori tottele ja karkaa ja on päihteiden käyttö. Nyt mä aattelen, et siin ehkä sit painaa se, että tää nuori omal käytöksellään vaarantaa sitä omaa terveyttä ja kehitystään. Ja on

jo sattunu semmosii tapahtumii, että olis voinu ehkä käydä jotakin tai näin, et nuori ei kykene itseään suojelemaan kunnolla tai tapahtumat osottaa sitä. (K1V1)

Sosiaalityöntekijät kävivät keskustelua siitä, että vanhempien vaikeat elämäntilanteet, elämänmuutokset ja puutteet vanhemmuudessa vaikuttavat lapseen ja lapsi saattaa oireilla esimerkiksi tottelemattomuutena mutta on myös perheitä, joissa vanhempien tilanne on vakaa ja he ovat osaavia vanhempia eikä heidän toiminnassaan ole todettu mitään puutteita. Siitäkin huolimatta lapsi ajautuu vaarantamaan omaa terveyttään ja kehitystään. Sosiaalityöntekijät tuovat keskusteluissaan tässä yhteydessä esiin kaveripiirien vaikutuksen.

Neuropsykiatriset haasteet ja diagnoosit sekä lasten psyykkiset ongelmat näkyvät yhä enenevässä määrin sosiaalityöntekijöiden asiakaskunnassa. Aiheen ympärillä käydyn keskustelun vilkkauden ja asiakastapauskuvausten perusteella voidaan päätellä, että sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa on eroja sen suhteen, nähdäänkö neuropsykiatrisia- tai psyykkisiä haasteita omaavat lapset erityisen tuen tarpeessa oleviksi vai ei. Tähän keskusteluun liitettiin myös lapsen kehitysvammaisuus, jonka eräs sosiaalityöntekijä näki erityisen tuen tarpeen määrittelevänä tekijänä. Osa sosiaalityöntekijöistä pohti, että lapsen neuropsykiatrinen tai jokin muu diagnoosi ohjaa jo sinällään määrittelemään lapsen erityistä tukea tarvitseväksi, kun taas osa sosiaalityöntekijöistä pohti, ettei lapsen diagnoosi itsessään tee lapsesta erityistä tukea tarvitsevaa.

Semmoset vaikeet neuropsykiatriset haasteet on varmaan kans semmosii, mitkä helposti sit lukeudutaan siihen erityiseen tukeen kuitenkin. (K3V4)

Nii, ei automaattisesti tarkota, et lapsi olis erityisen tuen tarpeessa, jos se vaikuttaa siihen, et miten hän saa näkemyksensä esille ja et hänen, hän saa niitä palveluita, mitä tarvitsee, et jos se vaikuttaa siihen. Tai tulee kuulluksi siel perheessään tai muuten. Jos se vaikuttaa jotenki siihen hänen avun saamiseen, et voi olla, että perhe osaa silti tai vanhemmat hyvin tukea, ja hän silti saa ne tarvitsemansa palvelut, niin sillon hän ei välttämättä oo erityisen tuen tarpeessa. Mut siinäkin vähän tilannekohtasesti. (K1V1)

Useat sosiaalityöntekijät kävivät keskustelua siitä, että vaikka he eivät ajattele diagnoosin itessään olevan peruste erityisen tuen tarpeelle, saattavat siihen liittyvät oireet johtaa erityisen tuen tarpeeseen. Lapsen oireilu voi luoda perheeseen paljon aaltoliikettä ja haastaa vanhemmuutta niin paljon, että vanhempien tarvitsevan tuen ja ohjauksen tarpeen runsauden sekä monein palvelutarpeiden vuoksi, lapsi määritellään kuitenkin erityistä tukea tarvitsevaksi. Toisaalta osa sosiaalityöntekijöistä oli myös sitä mieltä, että jos elämäntilanne saadaan hallintaan, vanhemmat perehtyvät aiheeseen ja kartuttavat osaamista sekä ovat vastaanottavaisia palveluille, ei tarvetta erityiseen tukeen välttämättä synny.

Lapsen iän merkitys

Lapsen iällä on merkitystä arvioitaessa lapsen erityisen tuen tarvetta. Lapsen ikä linkittyy sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa sekä vanhempien vaikeisiin tilanteisiin, vanhemman taustaan ja vanhemmuuden puutteisiin, että lapsen omaan käyttäytymiseen liittyviin tekijöihin. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä enemmän hänen kohdallansa painottuvat vanhempien tilanne, tausta ja vanhemmuuden taidot. Pienen lapsen kohdalla vanhemmuudessa korostuu hoivan merkitys. Lapsi nähdään olevan sen varassa, miten vanhemmat osaavat ja kykenevät häntä hoitamaan. Vauvan on esimerkiksi mahdotonta vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa tai tuoda tarpeitaan selkeästi esiin. Sen vuoksi erityisen tuen tarve voi täyttyä jo pelkästään vanhempien historian vuoksi, vaikka palvelutarpeen arvioinnin kautta näkyväksi tuleva nykytilanne ei välttämättä vaatisi erityisen tuen statuksen asettamista.

Nii, mä aattelen, et just tos, mis mä alotin sil vauvalla, ni siin oli just tolleen, niinku sanoit, että ei oo mitään akuuttia, kellään ei oo mitään akuuttii mielenterveydellist haastet tai päihdeongelmaa tai muuta. Mut et sit ko tietää sen taustan...
(K3V4)

Vanhempien lasten kohdalla vanhemmuuden taidoilla on myös merkitystä, mutta niissä korostuvat erilaiset asiat. Hoivan merkitys pienenee ja esimerkiksi rajojen asettamisen tärkeys alkaa korostua. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä enemmän erityisen tuen tarpeen arviointiin alkaa vaikuttamaan myös lapsen oma käyttäytyminen. Lapsen iällä on merkitystä erityiseen tukeen

myös siitä näkökulmasta, miten lapsi pystyy itse tuomaan omat tarpeensa ja toiveensa esiin ja pyytämään itselleen apua. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä paremmat mahdollisuudet lapsella on hakea itselleen apua ja tuoda omia tarpeitaan esille. Eräs sosiaalityöntekijä (K3V3) toi esille, miten vanhempi lapsi voi esimerkiksi mennä tapaamaan koulussa kuraattoria oma-aloitteisesti ja saada sillä tavalla omia tarpeitaan esille ja tukea itselleen.

5.1.4 Laaja-alainen palveluiden tarve tai ostopalvelun tarve

Aineistosta tekemieni havaintojen pohjalta erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä moniin samanaikaisiin tuen tarpeisiin pyritään vastaamaan usein useammalla kuin yhdellä palvelulla. Perheessä voi olla käynnissä yhtä aikaa erilaisia lapsiperheiden sosiaalipalveluiden tarjoamia palveluita kuten kotipalvelua, perhetyötä, tukihenkilö- tai tukiperhetyöskentelyä.

Ja sit se palvelujen määrä oli jo aika tosi valtava, mitä sin tuutattiin sin perheeseen. Siel oli perhetyöt ja tukihenkilöpalvelu ja tukiperhettä ja kotipalveluu ja siivousapu. Et ihan siis joka päivä melkein joku siel kävi... Mä aattelen, et se myöskin se erityisen tuen tarve, ni se on usein semmost, et se muodostuu myöskin semmosesta laaja-alasest monen palvelun tarpeesta...Se palvelujen määräksi sitä kyl sit vähän jollain taval määrittää. (K1V3)

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä kanssa työskentely kuvastuu aktiivisena, tiiviinä ja intensiivisenä. Tuen tarpeet näyttäytyvät usein myös siten, että lapsi ja/tai hänen vanhempansa tarvitsevat palveluita lapsiperheiden sosiaalipalveluiden lisäksi muista sosiaali- tai terveyspalveluista. Sosiaalityöntekijöiden asiakastapauksissa esiintyivät erityisesti perheen vanhempien samanaikaiset asiakkuudet aikuissosiaalityössä, mielenterveyspalveluissa ja päihdepalveluissa sekä perheen lasten samanaikainen asiakkuus lastenpsykiatrian poliklinikalla ja vammaispalveluissa.

Joo ja ne onki vähän semmosii hankalii, ko ne ei tavallaan sit iha täs sosiaalipalveluitten keinoil periaattees ain oo autettavissakaa. Et usein ne tarvii semmosii

kuntoutuksellisiin palveluihin ja niitä taas täältä sosiaalihuoltolain mukaisesti ei ole tarjolla. (K3V1)

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen elämässä tarvitaan usein laajaa palveluverkostoa eikä perhe ole aina autettavissa pelkästään sosiaalipalveluiden avulla. Yhteistyötä terveydenhuollon toimijoiden kanssa tarvitaan paljon. Laaja palvelujen tarve vaikuttaa monen erityistä tukea tarvitsevan lapsen taustalla mutta ei kuitenkaan yksistään näyttäytyä riittäväksi syyksi määrittellä lasta erityistä tukea tarvitseväksi. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluista ja asiakastilanteiden kuvauksista voi tulkita, että mikäli lapsi ja hänen perheensä ovat myönteisiä, vastaanottavaisia ja sitoutuvat palveluihin hyvin, ei lasta siinä tapauksessa aina määrittellä erityiseen tukeen kuuluvaksi.

Mä aattelen, et se laaja palvelujen tarve on yks ehkä (--) ihan älyttömästi kaikkee. Mut toki sit se poistuu vähän... perhe on tosi myönteinen ja vastaanottavainen ja näin, ni onks se sitte?... Nii, ei välttämättä. (K1V3)

Lapsen erityisen tuen tarve voi määräytyä myös erityisosaamisen ja ostopalvelun tarpeen mukaan. Osa sosiaalityöntekijöistä kertoi tilanteista, joissa lapsen ja perheen tuen tarpeiden vastaamiseksi on tarvittu sellaista erityisosaamista, jota lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ei ole pystytty itse tuottamaan. Työpaikoilla on ollut käytännönohjeistuksia, joiden mukaan vain erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheelle voidaan myöntää ostopalveluna tuotettua palvelua tai ohjeistuksien mukaan ostopalvelun käyttäminen on perustellumpaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla. Sosiaalityöntekijä on saattanut tällöin lapsen edun vuoksi määrittellä lapsen erityistä tukea tarvitseväksi, jotta ostopalvelu on voitu hankkia. Tämän pohjalta tulkitsemme, että näissä tilanteissa lapsen erityisen tuen tarpeen määrittelyä on osaltaan ohjannut erityisosaamisen ja ostopalvelun tarve.

5.1.5 Yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet

Selkeimmäksi vaikuttavaksi tekijäksi lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla nousee yhteistyöhön ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet. Palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijät tekevät arviointia siitä, millaiset mahdollisuudet lapsella ja hänen vanhemmillaan on saada ja hakea tarvitsemiaan palveluita itsenäisesti. Mikäli lapsella ja hänen perheellään on vaikeuksia saada tai hakea tarvitsemiaan palveluita, tulkitaan lapsen olevan silloin erityisen tuen tarpeessa.

Siinähan tulee se yks, et on vaikeuksii hakea tarvittavii palvelui, ni siin on jo yks kriteeri sit täytetty siihen erityisen tuen tarpeeseenki. (K1V3)

Sit se voi kyl vaikuttaa palvelujen saatavuuteen, taikka siis saamiseen.... Ni ei välttämättä kykene sit ihan samalla tavalla hakemaan esimerkiks palveluja. Tai esimerkiks just jää hakemukset tekemättä ja sen takia jotain etuja saamatta. Tai jää aikoja varaamatta tai niihin menemättä. Semmosissa se myös voi näkyä, ettei sit saa niitä palveluita välttämättä, mihin ois oikeutettu. (K1V2)

Osa sosiaalityöntekijöistä käytti asian yhteydessä termiä haavoittuvuus. Sosiaalityöntekijät keskustelivat siitä, että tilanteesta haavoittuvaisen voi tehdä vanhemman heikko kognitiivinen kapasiteetti, mielenterveysongelma tai jokin muu sairaus tai päihdeongelma. Haavoittuvuutta koettiin aiheuttavan myös erilaiset isot elämänmuutokset tai -tapahtumat, kuten avioero.

Ja sit se haavottuvuus, et jos on, tulee semmonen olo, et noi tarvii jo ihan sen takii jeesii, että ne löytää oikeisiin paikkoihin ja oikeisiin palveluihin ja oikeen avun piiriin. (K2V4)

Haavoittuvuus vaikeuttaa asioiden hoitamista tilapäisesti tai pysyvästi. Haavoittuvassa elämäntilanteessa olevat asiakkaat tarvitsevat sosiaalityöntekijää selvittämään ja ohjaamaan asiakkaita

oikeiden palveluiden piiriin, hakemaan tarvittavia etuuksia ja pitämään huolta asiakkaiden oikeuksien toteutumisesta.

Lapsen erityisen tuen tarpeeseen tunnustetaan vaikuttavan myös se, miten vanhemmat tunnistavat omia ja lapsensa tuen tarpeita ja millainen suhtautuminen heillä on tarjottuun tukeen ja palveluihin. Osa sosiaalityöntekijöistä kertoi määritelleensä lapsen erityistä tukea tarvitseväksi, kun palvelutarpeen arvioinnissa nousee esiin selkeitä huolenaiheita mutta vanhemmat suhtautuvat niihin vähättelevästi. Sosiaalityöntekijät kuvasivat keskusteluissaan esimerkiksi tilanteita, joissa lapsi toivoo saavansa tuekseen tukihenkilön, mutta vanhemmat vastustavat ja vähättelevät sen tarvetta tai lapsella on päihteidenkäyttöä ja tupakointia, mutta vanhempi suhtautuu siihen sallivasti eikä näe sitä ongelmallisena.

Et jos ny esimerkiks on nuoren käytös vaiks semmost omaehtost ja semmost, ja vanhempi vaiks jotenki sillai aika kepeesti siihe suhtautuu, ni ehkä seki kertoo siitä, et se laps vois tarvit semmost erityistä tukee sitten, et vanhempaa tarvis vahvistaa. (K3V1)

Asiakaskuvauksissa nousi esiin myös tilanteita, joissa perhe valikoi palveluita tai ottaa niitä vain näennäisesti vastaan. Perhe saattaa ottaa vastaan esimerkiksi kotipalvelua, koska kokevat sen hyödylliseksi ja tarpeelliseksi mutta eivät halua ottaa vastaan tai eivät sitoudu perhetyöhön, jonka on arvioitu hyödyttävän vanhempia lasten kasvatukseen liittyvissä haasteissa. Näennäisyydellä sosiaalityöntekijät viittasivat tulkintani mukaan sellaisiin perheisiin, jotka kertovat ottavansa palvelun vastaan, mutta todellisuudessa yhteydenpito perheenjäseniin voi olla vaikeaa, yhteistyö on hankaloitunut, tapaamisia perutaan, yhdessä luotuihin tavoitteisiin ei sitouduta eikä näin ollen palvelulla tavoiteltua muutosta pääse tapahtumaan.

Usein ne on ehkä vähän sentyppisiä perheitä, mitkä onnistuu hiukan luistamaan monesta asiasta. Ne ei oikein oo palavereissa, eivät ota palveluita vastaan, Huolta voi olla siellä sun täällä, mut he onnistuu pikkasen aina jotenki luikertelemaan. (K1V2)

Perheet, jotka valikoivat palveluita, eivät halua ottaa niitä vastaan tai eivät sitoudu niihin, vaativat palvelutarpeen arvioinnin aikana enemmän aikaa, jotta ymmärrys huolen vakavuudesta ja tuen tarpeista herää. Tarvitaan pysähtymistä tuen tarpeiden syiden äärelle ja vaaditaan sosiaalityöntekijältä aikaa ja taitoa motivoida perheenjäseniä muutokseen ja sitoutumaan tarjottuihin palveluihin.

5.2 Erityisen tuen tarve suhteessa lastensuojelun tarpeeseen

Sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen ja lastensuojelulain mukaisen asiakkuuden ja tukitoimien raja herätti paljon keskustelua. Sosiaalityöntekijät pohtivat ja osin kritisoivatkin sitä, miksi lainsäätäjät ovat määritelleet erityisen tuen ja lastensuojelulain mukaisen asiakkuuden niin samalla tavalla. Useat sosiaalityöntekijät mainitsivat, että lainsäädännön samanlaisuuden takia sosiaalihuoltolain mukaisessa erityisessä tuessa ja lastensuojelulain mukaisessa avohuollossa on hyvin samanlaisissa elämäntilanteissa olevia asiakasperheitä ja asiakkuudet voivat ikään kuin seilata niiden välillä edestakaisin huolien tason muuttuessa.

Kokonaisuudessaan ryhmäkeskusteluiden perusteella lapsen erityisen tuen tarve kuvastuu olevan hyvin lähellä lastensuojelun tarvetta. Siitä huolimatta, että asiakastilanteissa nähtiin paljon samaa, tunnistivat sosiaalityöntekijät useita tekijöitä, joilla sosiaalihuollon erityisen tuen tarve voidaan erottaa lastensuojelun tarpeesta. Tekijät on jaettu seuraaviin alalukuihin: halu ottaa vastaan apua ja tarvittavia palveluita, ei suojelun tarvetta ja vahva läheisverkoston tuki sekä sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden riittävyys.

5.2.1 Halu ottaa vastaan apua ja tarvittavia palveluita

Halu ottaa vastaan apua ja tarvittavia palveluita on tekijä, joka erottuu määritteleväksi tekijäksi lapsen erityiselle tuelle, kun lapsen erityistä tukea tarkastellaan suhteessa lastensuojeluun. Sosiaalityöntekijät keskustelivat siitä, miten sosiaalihuollon erityisen tuen perusteena on aina vapaaehtoisuus ja sekä asiakkuus että palvelut perustuvat perheen suostumukseen ja omaan haluun ottaa apua vastaan.

Et kuin halukkait tai myöntyväsii, suostuvaisii ne asiakkaat on siihen palveluun. Et jos mul jää semmonen olo, et jos tää lähtee nyt perhekeskuksen sosiaalipalveluihin ja he sanoo soronoo viikon pääst, et en haluu, nii sit ehkä se kallistuu enemmän siihe avohuoltoon. (K2V3)

Et voi olla, et mä aattelin, että nää vois ol erityisen tuen asiakkaita ja ne pärjäis tällä. Mut jos kieltäydytään niist palveluist ja nähdään, et se on lapsel tarpeellinen, ni se on ainaki mun mielest ollu aika automaatio. (K3V4)

Ryhmissä käytiin vilkasta keskustelua siitä, miten myös suurin osa lastensuojelulain mukaisista tukitoimista perustuu perheen kanssa yhteistyössä tehtyihin suunnitelmiin, tavoitteisiin sekä perheen suostumukseen. Tein kuitenkin havainnon, että sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen olevan ensisijaisesti lastensuojelun asiakkuuden tarpeessa, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat eivätkä turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä eivätkä vanhemmat tai lapsi itse ota välttämättömiä tukitoimia ja palveluita vastaan, siitäkään huolimatta, että asiaa on työstetty perheen kanssa palvelutarpeen arvioinnin aikana. Lapsi arvioitiin lastensuojelun tarpeessa olevaksi myös silloin, jos palvelutarpeen arvioinnin aikana perheen sitoutuminen kuvastui heikkona ja sosiaalityöntekijälle syntyi käsitys, että perhe tulisi jättämään palvelut todennäköisesti kesken sosiaalihuollon asiakkuudessa.

Perheen omalla toiveella on myös merkitystä. Mikäli perhe palvelutarpeen arvioinnin aikana nimenomaisesti toivoo tiivistä työskentelyä, paljon apua ja lastensuojelun asiakkuutta, voi se vaikuttaa arvioinnintekijän loppupäätelmään siitä, missä asiakkuus palvelutarpeen arvioinnin jälkeen jatkuu ja määritelläänkö lapsi erityistä tukea vai lastensuojelua tarvitsevaksi.

5.2.2 Ei suojelun tarvetta ja vahva läheisverkoston tuki

Lapsen erityisen tuen tarpeen lastensuojelun tarpeesta erottaa myös suojelun ja lastensuojelulain mukaisten palveluiden tarve. Sosiaalityöntekijät keskustelivat sitä, että lastensuojelun asiakas on suojelun tarpeessa toisin kuin sosiaalihuollon erityisessä tuessa oleva lapsi. Aineiston

perusteella on pääteltävissä, että suojelun tarve voi johtua niin vanhempien tilanteeseen tai vanhemmuuden puutteisiin liittyviin tekijöihin kuin yhtä lailla lapsesta itsestään nouseviin tekijöihin.

Ja kyl ihan selkee lastensuojeluasiakkuus ... et on siis huumeongelma vanhemmalla. Niin kyl se on ihan, et sitä mä en ees pohdi, et jääkö se tähän vai ei. Et kyl se ny siirtyy lastensuojeluun. Vaik otettaski apuu. Mut et kyl, se on kyl semmone selkee. Tai nuoren huumeongelma, ni kyl ne ny on semmoset, et siihen kuitenkin tiedetään, et liittyy rikollist ja lieveilmiöö ja kaikkee muutaki, et ei se oo pelkäs-tään se päihdekäyttö. (K3V1)

Suojelun tarpeeseen sosiaalityöntekijät liittivät hyvin vakavat päihdeongelmat kuten huumeongelman vanhemmalla tai lapsella itsellään, lapsen tai vanhemman rikollisen elämäntavan sekä hyvin vakavat puutteet lapsen kasvuolosuhteissa ja huolenpidossa. Suojelun tarvetta on sosiaalityöntekijöiden mukaan myös se, kun vanhemmat eivät halua tai kykene ollenkaan huolehtimaan lapsistaan.

Et täs lapset alkaa olla aika lailla oman onnensa nojassa, et ne vanhemmuuden puutteet alkaa olla niin isoja ja semmonen välinpitämättömyys jotenki. Et ei riitä se, että yritetään näillä meiän tukitoimilla jotenkin pitää sitä kasassa sitä perhettä... Niin, ja toivoo, että joku muu huolehtis niist lapsista. (K1V2)

Lapsen erityisen tuen tarpeen ja lastensuojelun tarpeen voi joissain tilanteissa ratkaista läheisverkostojen antama tuki. Asiakkaan tilanne on voinut näyttäytyä hyvin vahvastikin suojelun tarpeiselta mutta läheisverkoston vahvan tuen avulla sosiaalityöntekijä onkin päätenyt palvelutarpeen arvioinnissaan sosiaalihuoltolain mukaiseen asiakkuuteen ja erityiseen tukeen.

Äiti on tosi kipee ja asuu kahdestaan ammattikouluu käyvän nuoren kans. Mut et siel on niin hyvät tukiverkostot muualt, et on asiakkuudes ja on sosiaaliohjaus, mun ainoo sosiaaliohjaus, kenel olen saanu myönnetty semmosen. Mut juu. Sit

ko, jos ei olis sitä verkostoo siin ympäril, ni ei olis mitään mahdollisuutta, et pärjäis tässä. (K3V2)

Edellä kuvatun asiakastilanteen yhteydessä sosiaalityöntekijä kertoi, että äidin kipeydellä viitataan vakavaan mielenterveysongelmaan ja mikäli asiakkaalla ei olisi niin hyvää tukiverkostoa eikä huolta pitäviä läheisiä, olisi lapsi todennäköisesti nähty suojelun tarpeessa olevana ja hän olisi päätenyt lastensuojelun asiakkuuteen.

Suojelun tarve voi syntyä myös silloin, kun lapsi ei saa oikea-aikaisesti tarvitsemiaan palveluita sosiaalihuollosta tai sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole lapsen ja perheen tilanteen muutoksen kannalta riittäviä. Sosiaalityöntekijät kertoivat arvioineensa lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa esimerkiksi silloin, kun asiakasperhettä on yritetty tukea ja auttaa sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa jo pitkään, joskus jopa vuosia, useita palveluita on saatettu kokeilla mutta tarjotusta tuesta huolimatta huolet kasvavat, tilanne vaikeutuu ja apu näyttyy riittämättömänä.

Niin, ja sit tietyst seki pointti siinä, et ku niitä lastensuojeluilmoituksia kuitenkin tulee, vaik siel koko ajan aktiivisesti työskennellään. Niin koko ajan sitä huolta vaan tulee ja tulee. Niin sit ehkä, et onks nyt aika siirtyy vähä vahvemman tuen tasolle. Että se tuki ei oo sit varmaankaa riittävää siin kohtaa, ku ei päästä siihen sillai. (K2V1)

Tässä yhteydessä esiin nousee kannattelu. Sosiaalityöntekijät viittasivat kannattelulla siihen, että sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla kannatellaan perhettä selviytymään mutta varsinaista tavoitteellista työtä ei pystytä tekemään eikä muutosta tapahdu pitkälläkään aikavälillä niin, että perhe pärjäisi ilman palveluita. Eräs sosiaalityöntekijä (K3V4) totesi oman asiakaskuvauksensa ohessa, että hän on arvioinut lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa silloin, kun kannattelu on kestänyt vuosia eikä palveluita pystytä päättämään, koska tilanne kriisiytyisi silloin välittömästi. Sosiaalityöntekijä pohti, ettei perhe ole hänen mielestään silloin enää autettavissa sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden keinoin.

Nii, ja sit seki, et riittävän kauan, pitkään on jo kokeiltu. Vaik jotain kotipalveluu on menny jo pitkän ajan. Ja sit, et no perhetyö, tai on monta palveluu, oikeestaan melkein kaikki jo on vähän menny... Ja sit se tilanne ei vaan edelleen... Ja sit saattaa olla semmonen, et esimerkiks jonkun nuoren kans, nii ei vaan siel koton pärjätä. Se on se, jotenki, et sit vanhemmat on, et ei täst tuu mitään. Ja nuori saattaa kans sanoo, et ei, et me ei pystytä olemaan tääl saman katol alla. Nii sit se on vaan pakko. Et nyt. Ja sit tietyst täytyy jo mieltii, et miten se. Et onkse sijoitus sit siin jo ja avohuollon sijoitus ja näin. Mut et se vaan sit todetaan, et nyt tää on riittämätöntä tämä. Et tarvitaan sitä jotain tiiviimpää. (K2V2)

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa suojelun tarve näyttäytyy monitahoisena. Suojelun tarve voi näkyä nopeasti lapsen turvallisuuden ollessa akuutisti vaarassa tai kehittyä näkyväksi pikkuhiljaa.

5.2.3 Sosiaalihoitolain mukaisten palveluiden riittävyys

Palvelutarpeen arvioinnissa lapsen erityisen tuen arviointiin vaikuttaa lapsen palveluiden tarve. Mikäli lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluita, on se selkeä merkki lastensuojelun tarpeelle. Sosiaalityöntekijät mainitsivat, että käytännössä palveluvalikoimassa ei ole muita eroavaisuuksia kuin perhekuntoutus, kiireellinen- ja avohuollon sijoitus sekä huostaanotto, jotka ovat lastensuojelulain mukaisia tukitoimia. Mikäli palvelutarpeen arvioinnissa tulee esiin näiden palveluiden tarve, ohjautuu lapsi silloin ensisijaisesti lastensuojelun asiakkuuteen. Eräs sosiaalityöntekijä (K2V4) toi esiin tehostetun perhetyön lastensuojelun palveluna mutta kertoi samalla, ettei lastensuojelun perhetyö pysty hänen kokemuksiansa mukaan vastaamaan välttämättä sen enempää lapsen ja hänen perheensä tarpeisiin eikä se ole näyttäytynyt syynä siirtyä lastensuojeluun.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluiden ja asiakaskuvausten perusteella tulkitseen, että erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen tilanteeseen ei liity lastensuojelulain mukaisten tukitoimien tarvetta, vaan työskentelyn voidaan odottaa tuottavan muutosta parempaan sosiaalihoitolain mukaisten palveluiden keinoin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä Pro Gradu -tutkielmassa tehtävänäni oli selvittää lapsiperheiden sosiaalipalveluissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulkintaa ja arviointia lapsen erityisen tuen tarpeen arvioinnista palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tavoitteenani oli tutkia, minkälaiset asiat vaikuttavat ja ohjaavat sitä, kenet sosiaalityöntekijä määrittelee palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi.

Ryhmäkeskusteluiden perustella voidaan todeta, että lapsen erityisen tuen tarpeen määrittely on haastava tehtävä kokeneillekin sosiaalityöntekijöille ja sitä on vaikeaa sanoittaa selkeään ja yksinkertaiseen muotoon, koska jokainen palvelutarpeen arvioinnin tilanne on yksilöllinen ja lasten tilanteet moninaisia. Haastavaksi määrittelyn tekee myös hyvin tulkinnanvarainen lainsäädäntö ja se, miten samalla tavalla sosiaalihuoltolain mukainen erityinen tuki ja lastensuojelulain mukainen lastensuojelun tarve määritellään. Haastavuudesta huolimatta sosiaalityöntekijät tunnistavat useita tekijöitä, jotka vaikuttavat joko suoraan tai yhdessä muiden tekijöiden kanssa siihen, kenet he määrittelevät palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalihuoltolain mukaiseksi erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi.

Ryhmäkeskustelut osoittavat, että tulkitessa lapsen erityistä tuen tarvetta, arvioidaan sitä aina suhteessa johonkin. Tämän vuoksi olen tarkastellut tutkielmassa lapsen erityisen tuen tarvetta porrasteisuuden kautta, jossa lapselle ja hänen perheelleen tarjottu tuki muodostuu kolmesta eri tuen portaasta. Ensimmäinen porttas kuvaa sosiaalihuoltolain mukaista varhaista tukea, toinen porttas sosiaalihuoltolain mukaista erityistä tukea ja kolmas lastensuojelulain mukaista asiakkuutta ja tukitoimia.

Ensimmäisessä tulososassa lapsen erityiseen tukeen vaikuttavat tekijät suhteutuvat sosiaalihuoltolain mukaiseen varhaiseen tukeen. Ensimmäisenä tuloksena ja lapsen erityisen tuen taustalla vaikuttavana tekijänä aineistosta nousee esiin lastensuojeluilmoitus ja sosiaalihuoltolain mukainen huoli-ilmoitus. Ilmoitusten merkitys vahvistuu, mikäli niitä ennakoii aiempi viranomaistyöskentely. Ne eivät itsessään määrittele lasta erityiseen tukeen kuuluvaksi, mutta ne antavat palvelutarpeen arvioinnin tekijälle vahvemman signaalin mahdollisesta suuremmasta

tuen tarpeesta ja ne johdattelivat sosiaalityöntekijää toteuttamaan palvelutarpeen arvioinnin usein laajempaan. Poliisilta tai muilta viranomaisilta saapuneet ilmoitukset vahvistavat alkutietoa ja tekevät signaalista yhä vahvemman ja tällöin on todennäköisempää, että lapsi tarvitsee erityistä tukea. Tutkielma osoittaa, että lapset, joiden tilannetta värittävä toistuvat huolet ja joille on tehty useita palvelutarpeen arviointeja, määrittyvät useammin erityistä tukea tarvitseviksi. Monien palvelutarpeen arvioiden myötä lapsesta ja hänen tilanteestaan kertyy palasittain monipuolisempaa tietoa pidemmältä aikaväliltä ja lapsen erityisen tuen tarve tulee selkeämmin esille.

Vanhempiin ja lapseen liittyvät samanaikaiset huolet ja tuen tarpeet nousevat aineistosta esiin vahvasti ja erityisesti silloin, kun kokonaistilanne kuvautuu arvioinnin tekijälle epäselväksi. Lapsen erityisen tuen taustalla voi olla myös yksittäinen suurempi huoli mutta se näyttäytyy aineistossa harvemmin. Yksittäiseen suurempaan huoleen yhdistyy erityisessä tuessa se, että huoli tulee toistuvasti esiin, aikaa kuluu paljon eikä tilanteen selvittelyt ja perheelle tarjotut palvelut tuo toivottua muutosta. Useat samanaikaiset huolet ja tuen tarpeet tai yksittäinen suurempi huoli liittyvät vanhempien haastaviin elämäntilanteisiin, elämäntilanteiden muutoksiin, vanhemman taustaan, vanhemmuuden puutteisiin tai lapsesta itsestä lähtöisin oleviin tekijöihin. Selkeimmin sosiaalityöntekijät tunnistavat lapsen erityisen tuen tarpeen olevan lähtöisin vanhempiin liittyvistä huolista, joista tuloksissa korostuvat vanhempien psyykkiset ongelmat, päihdeongelmat, peliongelmat ja näiden yhdistelmät sekä niiden heikentävä vaikutus vanhemmuuteen. Tuloksissa esiin tulee myös vanhemman oman erityisyyden vaikutus silloin, kun lapsella on erityisiä tarpeita, perheen tilanteeseen liittyy monia samanaikaisia tuen tarpeita, lapsi on iältään nuori tai toisella vanhemmalla on psyykkisiä ongelmia. Tulosten perusteella vanhempien keskenään erilaiset kasvatustavat voivat olla myös vaikuttavana tekijänä lapsen erityisen tuen tarpeeseen silloin, kun toisella vanhemmalla on psyykkisiä ongelmia, toisella vanhemmalla on jaksamisen vaikeuksia tai lapsella nähtiin olevan erityisiä tarpeita.

Tutkielman mukaan erityisen tuen tarve voi johtua myös lapsesta itsestään mutta tämä tulee esille selvästi vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyviä tekijöitä harvemmin. Lapsi on määritelty erityistä tukea tarvitseväksi oman käyttäytymisen, päihteidenkäytön tai terveydentilaan liittyvien haasteiden vuoksi, joista suurimpana esiin nousivat lasten neuropsykiatriset- ja psyykkiset haasteet, myös vammaisuus mainittiin. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Hiekka

& Talvensola 2018, 28) selvityksessä neuropsykiatriset haasteet nousivat esiin lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla erityisesti alle murrosikäisten lasten kohdalla, kun taas päihteidenkäyttöön ja mielenterveyteen liittyvät haasteet näkyivät ensisijaisesti vanhempien lasten kohdalla. Sosiaalityöntekijöiden kesken käytiin vilkasta keskustelua siitä, miten neuropsykiatrisiin haasteisiin tai vammaisuuteen, joihin viitattiin myös lapsen erityisyytenä, suhtaudutaan erityistä tukea arvioidessa. Sosiaalityöntekijät olivat osin erimielisiä siitä, aiheuttaako lapsen diagnoosi erityisen tuen tarpeen vai ei, mikä on osin ristiriidassa asiaa koskevien ohjeistusten kanssa. Asiaan on ottanut kantaa Hämeen-Anttila (2018), joka on todennut, ettei sosiaalihuoltolakia tule tulkita diagnoosiperusteisesti, vaan erityisen tuen tarvetta tulee tulkita asiakaslähtöisesti ja lapsen edun periaatteesta käsin. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017, 26) ohjaa myös, ettei esimerkiksi vammaispalvelulaissa määritelty vaikeavammaisuus ole sellaisenaan peruste soveltaa sosiaalihuoltolain mukaisia erityisen tuen säännöksiä.

Vanhempien haastavat elämäntilanteet, puutteet vanhemmuudessa ja lapsesta itsestä johtuvat tekijät ovat osittain yhteneväisiä aiempien tieteellisten julkaisujen ja selvitysten kanssa. Erityistä tuen tarvetta on mainittu aiheuttavan alentunut psyykkinen tai kognitiivinen toimintakyky, vamma tai sairaus, päihdeongelmat ja perheen vaikeat, kriisiytyneetkin tilanteet. Sen sijaan aiemmissa julkaisuissa mainitut maahanmuuttajien heikko kielitaito, kotoutumiseen liittyvät tekijät, lähisuhdeväkivalta tai osaamattomuus ja kiinnittymättömyys yhteisöihin eivät nousseet tämän tutkielman aineistossa esiin. (Kuorelahti & Volanto 2019, 269; Nordlund-Luoma ym. 2023, 10.)

Tutkielman tulosten mukaan lapsen iällä on merkitystä arvioitaessa lapsen erityisen tuen tarvetta. Lapsen ikä linkittyy sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa sekä vanhempien haastaviin elämäntilanteisiin, taustaan ja vanhemmuuden puutteisiin, että lapsen omaan käyttäytymiseen liittyviin tekijöihin sekä siihen, miten lapsi saa tuotua omat tuen tarpeensa esiin. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä herkemmin lapsi määrittellään erityistä tukea tarvitseväksi vanhempien vaikean elämäntilanteen, taustan tai vanhemmuuden puutteiden vuoksi. Mitä vanhemmasta lapsesta on kysymys, sitä enemmän lapsen itseensä liittyvät syyt näyttävät erityisen tuen tarpeen taustatekijöinä.

Tutkielman tulokset tuovat esiin, että palveluiden suurella määrällä on merkitystä. Sosiaalihoitolain mukaisessa erityisessä tuessa olevilla lapsilla ja heidän perheillään on yleensä käytössään useita palveluita joko lapsiperheiden palveluista ja/tai muista sosiaali- ja terveystalvveluista. Tyypillistä on, ettei lapsi tule autetuksi pelkästään sosiaalipalveluiden avulla. Laaja palvelujen tarve ei kuitenkaan yksistään näyttäyty riittäväksi syyksi määritellä lasta erityistä tukea tarvitseväksi, vaan siihen useimmiten liitetään tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet. Joissain tapauksissa lapsen erityisen tuen määrittelyä on voinut ohjata myös erityisosaamisen ja ostopalvelujen tarve. Erityisen tuen tarve on kuvattu aiemmassa tieteellisessä kirjallisuudessa mahdollisuutena tarjota tukea ja palveluita laajemmin ennen erityispalveluiden kuten lastensuojelun tarvetta tai sinne siirtymistä (Hämeen-Anttila 2018; Kuorelahti & Volanto 2019, 81). Tämä näyttäytyy mielestäni sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa ja asiakaskuvauksissa hyvin.

Tutkielma osoittaa, että selvimpänä yksittäisenä syynä lapsen erityisen tuen tarpeen syntymiselle arvioidaan olevan yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet. Mikäli lapsella ja hänen perheellään on vaikeuksia saada, hakea tai vastaanottaa tarvitsemiaan palveluita, yhteistyö on vaikeutunut tai vanhemmilla on vaikeuksia tunnistaa olemassa olevia tuen tarpeita tai he suhtautuvat vähättelevästi selkeisiin huolenaiheisiin, tulkitaan lapsen olevan silloin erityisen tuen tarpeessa. Tulkintani mukaan lapsen ja hänen perheensä toimiminen palvelujärjestelmässä on tällöin kokonaisvaltaisesti vaikeutunutta. Nordlund-Luoma kumppaneineen (2023, 8, 10) on todennut selvityksessään sen, ettei asiakas kykene itse hakemaan tai saamaan tarvitsemiaan palveluita, olevan yksi yleisimmistä, joskaan ei yleisin syy erityisen tuen tarpeelle. Kuorelahti ja Volanto (2019, 84–85) ovat myös todenneet erityisen tuen tarpeen olevan sitä, etteivät asiakas tai hänen läheisensä sitoudu tarjottuun apuun tai tukeen. Tämä tulos ei sinällään ole yllättävä, koska se on linjassa sosiaalihoitolain (1301/2014) 3 §:n mukaisen erityisen tuen tarvetta koskevan määrittelyn kanssa.

Merkittäväksi tulokseksi tutkielmassani nousee lisäksi tekijät, jotka erottavat sosiaalihoitolain mukaisen erityisen tuen lastensuojelulain mukaisesta asiakkuudesta ja tukitoimien tarpeesta. Sosiaalihoitolain mukainen erityinen tuki perustuu aina lapsen ja hänen perheensä haluun ottaa

vastaan apua ja tarvittavia palveluita ja asiakkuus ja palvelut perustuvat perheen suostumukseen. Mikäli palvelutarpeen arvioinnissa nähdään, ettei perhe tule sitoutumaan heille välttämättömiin palveluihin ja tukeen, arvioidaan lapsen olevan silloin lastensuojelun tarpeessa.

Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi ei ole suojelun tarpeessa toisin kuin lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi. Joissain tilanteissa hyvinkin vahvasti suojelun tarpeiselta vaikuttavalle lapselle arvioidaan erityisen tuen olevan riittävä, koska lapsen elämässä on mukana hänestä huolta pitäviä muita läheisiä. Erityisen tuen ja lastensuojelun tarpeen erottaa toisistaan myös se, että sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut riittävät vastaamaan lapsen tuen tarpeisiin. Sosiaalihuoltolaki ei mahdollista kaikkia niitä palveluita, mitä lastensuojelussa on käytettävissä, joten mikäli lapsi tarvitsee lastensuojelulain nojalla järjestettäviä tukitoimia tai palveluita, ei lapsi voi silloin olla erityisessä tuessa.

Kaiken kaikkiaan tulosten perusteella voidaan todeta, että lapsen erityisen tuen tarve muodostuu yleensä useista taustalla vaikuttavista tekijöistä ja on usein monen asian summa. Ainoastaan yhteistyöhön, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarvittavien palveluiden saamiseen liittyvät haasteet kuvastuvat sellaisena taustatekijänä, joka jo yksistään riittää määrittelemään lapsen erityiseen tukeen. Tulosten mukaan lapsen erityisen tuen tarpeen arviointi kuvastuu prosessina, joka aukeaa sosiaalityöntekijälle pikkuhiljaa arvioinnin edetessä. Palvelutarpeen arviointia aloittaessa on useimmiten lähes mahdotonta tietää, onko kyseessä erityistä tukea tarvitseva lapsi vai ei, vaan sen selviämiseen tarvitaan tutustumista lapsen ja perheen tilanteeseen. Mitä enemmän lapsen tilanteessa on erityisen tuen tarpeen taustalla vaikuttavia tekijöitä, sitä nopeammin erityisen tuen tarve palvelutarpeen arvioinnissa selviää. On kuitenkin tilanteita, joissa erityisen tuen tarve selviää vasta pidemmän ajan kuluessa useidenkin palvelutarpeen arviointien jälkeen. On selvää, että jokainen lapsi on yksilö ja päätös erityisestä tuesta perustuu aina laaja-alaiseen palvelutarpeen arviointiin ja sosiaalityöntekijän yksilölliseen harkintaan. Kuorelahti ja Volanto (2019, 92) ajattelevat samalla tavalla siitä, että erityisen tuen tarpeen tulee perustua aina sosiaalityöntekijän yksilölliseen arviointiin eikä lapsen erityisen tuen tarve tule aina esille palvelutarpeen arvioinnin alussa, vaan se voi tulla esiin myöhemmin tai ilmetä ajoittain. Lapsen erityisen tuen tarvetta pitää siis arvioida jatkuvasti. (Mt.) Sen vuoksi on tärkeää, että sosiaalityöntekijän konsultointiin on mahdollisuus matalalla kynnyksellä, jos palvelutarpeen arvioinnista vastaa muu kuin virkasuhteinen sosiaalityöntekijä.

Maisteritutkimukseni tarkoituksena on tuoda esiin yhteistä ymmärrystä sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen tarpeen tulkinnoista ja tuottaa lisää tietoa palvelutarpeen arvioinnista vastaavan työntekijän tueksi silloin, kun asiakkaana on lapsi. Toivon, että tutkielman tekeminen on tarjonnut ryhmäkeskusteluihin osallistuville sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden pysähtyä rauhassa pohtimaan omaa tulkintaansa lapsen erityisestä tuesta ja tarjonnut työtiimeille mahdollisuuden rakentaa keskustelun kautta yhteistä tulkintaansa entistä vahvemmaksi. Uskon, että olen tässä tavoitteessa onnistunut ainakin jossain määrin saamieni kiitosten perusteella. Ilahduttavasti useampikin keskusteluihin osallistunut mainitsi minun olevan tärkeän ja ajankohtaisen aiheen äärellä ja kiitti siitä, että he saivat paneutua asiaan rauhassa yhdessä lähimpien työkavereidensa kanssa. Tutkielmani tulokset sisältävät näkemyksiä vain yhdeltä hyvinvointialueelta, joten on huomioitava, ettei niistä voi tehdä sen laajempia yleistyksiä. Tutkielman tuloksilla on paljon merkitystä minulle itselleni. Kiinnostus erityisen tuen tarpeen tutkimiseen syntyi omista kokemuksistani. Olin työssäni kokenut itse sen, miten vaikeaa lapsen erityisen tuen tarpeen määrittely on ja miten eritavoin työntekijät sitä tulkitsevat. Halusin tutkielman kautta kehittää omaa ammatillisuuttani ja osaamistani. Minua motivoi erityisesti oppimisnäkökulma ja oman asiantuntijuuden kasvu. Mielestäni onnistuin tässä tavoitteessa hyvin.

Tutkielman tekeminen on ollut kokonaisuudessaan vaativa oppimatka. Ideapaperin tekemisestä ja aiheen valinnasta on kulunut kohta vuosi aikaa. Tutkielman, työn ja perheen yhdistäminen on vaatinut aikatauluttamista, pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista prosessin läpiviemiseen. En voi väittää, etteikö jokunen epätoivon hetkikin olisi matkan varrella ilmennyt. Tutkimusprosessi on ollut kokonaisuudessaan kuitenkin hyvin antoisa kokemus. Se on syventänyt tietojani ja osaamistani lapsen erityisen tuen tarpeesta, lapsen tilanteen arvioinnista, palvelutarpeen arvioinnista prosessina sekä lapsiperheiden palveluiden ja erilaisten tukimuotojen kokonaisuuksista. Tutkielman tekeminen on opettanut minulle tutkimus- ja teorian tiedon soveltamisesta tutkimusongelman ratkaisemisessa ja asioiden tieteellisestä esittämisestä ja raportoinnista. Koen, että osaamiseni sekä tutkimustiedosta että käytännön sosiaalityöstä on lisääntynyt tutkimusaiheeni osalta merkittävästi.

Lapsen erityisen tuen tarpeen arviointi ei ole yksinkertainen eikä helppo tehtävä. Lapsen erityisen tuen tarpeen arviointi kuvastuu sosiaalityöntekijöiden puheissa ja pohdinnoissa prosessiksi, jossa arviointia ei tehdä pelkän ensitiedon varassa, vaan se hahmottuu ja kirkastuu pikkuhiljaa

palvelutarpeen arvioinnin aikana ja yhä edelleen asiakkuuden jatkuessa palvelutarpeen arvioinnin jälkeen. Erityisen tuen tarpeen arvioiminen vaatii sosiaalityöntekijältä eettisesti kestävästä työskentelystä, yksilöllisen harkinnan käyttöä ja laadukasta arviointiosaamista. Arviointiin vaikuttavat tiedon määrä, käytössä olevat arviointia ohjaavat työvälineet, kokemus, organisaation rajapinnat, yhteistyö omien tiimiläisten ja esihenkilön kanssa sekä asiakasperheen ja yhteistyökumppanien mielipiteet. Näiden pohjalta sosiaalityöntekijä tekee oman arvionsa lapsen erityisestä tuesta.

Lainsäädännön näkökulmasta sillä on paljonkin merkitystä, määritelläänkö lapsi erityisen tuen tarpeessa olevaksi vai ei. Erityisen tuen status tuo lainsäädännön perusteella lapselle erityisiä oikeuksia ja työntekijälle erityisiä velvollisuuksia. Mielestäni vaikuttaa siltä, ettei lapsiperheiden sosiaalipalveluiden käytännön toiminnassa erityisen tuen status kuitenkaan korostu samassa määrin kuin lainsäädännössä, vaan toimintatavat ovat muokkaantuneet ja yhä muokkautumassa siihen suuntaan, ettei erityisen tuen statuksella ole niin suurta merkitystä esimerkiksi palveluiden saannille. Erilaisia palveluita, kuten perhetyötä ja tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa pyritään tarjoamaan myös lapsille, joilla ei ole erityisen tuen statusta.

Hämeen-Anttilan (2018) mukaan lainsäädäntöä luodessa on tehty tietoinen päätös jättää pois tarkemmat erityisen tuen määrittelyt. Kuorelahden ja Volannon (2019, 92) mielestä erityisen tuen tarvetta aiheuttavista tekijöistä ei myöskään ole tarkoituksenmukaista luoda kriteereitä tai listaa, koska erityisen tuen tarve voi tarkoittaa niin monimuotoisia ja erilaisia asioita. Näistä huolimatta näen tärkeänä sen, että erityisestä tuesta keskustellaan, sen ääreen pysähdytään ja lapsiperheiden sosiaalipalveluissa luodaan yhteisiä suuntaviivoja lasten tasa-arvoisen ja yhdenmukaisen kohtelun mahdollistamiseksi.

Aihetta olisi mielenkiintoista tutkia lisää ja näen siinä useita mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Jatkotutkimusaiheet nousevat suoraan ryhmäkeskusteluissa sivutuista teemoista, joita en nostanut varsinaiseen tutkielmaani mukaan. Keskusteluissa kävi ilmi, että saman hyvinvointialueen sisällä on eroja sen suhteen, millainen merkitys erityisen tuen tarpeen arvioinnille annetaan ja miten siihen sosiaalityöntekijän tehtävänä suhtaudutaan. Toiset keskusteluihin osallistuvista kertoivat käyttävänsä paljon aikaa sen pohdintaan, kuka määrittellään erityistä tukea tarvitse-

vaksi lapseksi, kun taas toiset sosiaalityöntekijät toivat esiin, ettei sen pohtimisella nähdä suurtakaan merkitystä. Esiin nousi myös odotuksia sen suhteen, että lainsäädäntöä muutettaisiin ja selkeytettäisiin. Mielestäni olisi mielenkiintoista lähteä tarkastelemaan enemmänkin sitä, millaisia asenteita työntekijöillä on suhteessa erityiseen tukeen ja millaisia toiveita ja kehittämisideoita työntekijöillä on siitä, miten lainsäädäntöä tulisi heidän mielestään mahdollisesti muuttaa. Keskusteluissa nousi esiin myös se, että työtiimien sisällä on eroja siinä, miten asiakkuuksia jaetaan lapsiperheiden palveluissa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kesken. Sain vaikutelman, että tähän vaikuttaa ensinnäkin tiimien henkilökuntarakenne mutta myös kulttuuriset työpaikkakohtaiset erot. Nyt kun hyvinvointialueilla yhdenmukaistetaan toimintatapoja, voisi tässä olla hyvä Pro Gradun aihe kehittämistyön näkökulmasta. Ryhmäkeskusteluissa sivuttiin myös sitä, millaisia vaikutuksia lapselle erityisen tuen statuksesta seuraa työntekijöiden näkemysten mukaan. Havaintojeni perusteella näkemyksissä oli suuriakin eroja. Lainsäädäntö määrittelee yleisellä tasolla sitä, mitä erityisestä tuesta tulisi seurata mutta mielenkiintoista olisi mielestäni tarkastella sitä myös käytännön tasolta.

7 LÄHTEET

Aaltio, Elina (2016) Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden kansainvälinen tutkimus. Teoksessa Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola & Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 157–186. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 14.10.2023.

Aarnio, Noora & Miettunen, Nanna (2018) Kompleksisuus sosiaalihuollon vaatimuuden määrittelijänä. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitost, 230–240. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 6.10.2023

Alatalo, Marjo & Miettunen, Nanna & Liukko, Eeva & Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena (2019) Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa - Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. Työpaperi 39/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitost. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139080/URN_ISBN_978-952-302-797-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 25.9.2023.

Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojelu: Toteuttaminen ja päätöksenteko - Käsi- kirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Talenum Pro.

Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet (2022) Helsinki: Ammattieettinen lautakunta. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a> Viitattu 28.9.2023.

Coulshed, Veronica (1991) Social work practice: An introduction. Basingstoke: Macmillan.

Egelund, Tine (1997) Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb. Lund: Reitzel.

FinSoc (2001) Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. Työpapereita 2/2001. Helsinki: Stakes. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75416/Ty%C3%B6papereita32001.pdf?sequence=1> Viitattu 23.9.2023.

Gambrill, Eileen (2005) Critical thinking in clinical practice: Improving the quality of judgments and decisions. Hoboken: Wiley.

Hallikainen, Markku (2019) Palvelutarpeen arviointi aikuissosiaalityössä. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Raportteja ja selvityksiä 144. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 34–41. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 29.9.2023.

Hastrup, Arja & Pelkonen, Marjaana & Varonen, Päivi (2021) Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueille: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan. Työpapereita 2021. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141560/URN_ISBN_978-952-343-635-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 13.10.2023.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 8.10.2023.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala Riku (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTahankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Tampere: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 8.10.2023.

Heinonen, Tuula & Spearman, Len (2001) Social work practice: Problem solving and beyond. Toronto: Irwin Publishing.

Helm, Duncan (2010) Making sense of child and family assessment: How to interpret children's needs. London: Jessica Kingsley publisher.

Hepworth, Dean H. & Larsen, Jo Ann (1992) Direct Social Work Practice: Theory and Skills. Chicago: The Dorsey Press.

Hiekka, Eija & Talvensola, Sivi (2018) Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten sosiaaliasiamiehen selvitys vuodelta 2018. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. https://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2019/04/Sosiaaliasiamiehen_selvitys_2018.pdf Viitattu 1.10.2023.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2017) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelu perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_v%C3%A4it%C3%B6skirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 12.3.2023.

Hämeen-Anttila, Lotta (2018) Sosiaalihuoltolaki käytännössä. Koulutuspäivä 19.4.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=9uHHv52w3Ig> Viitattu 5.2.2023.

Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Snellman-instituutin A-sarja 22/2007. Vaajakoski: Gummerus.

Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Akateeminen väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/23436/urn_isbn_978-952-61-3435-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 13.6.2023.

Jaakola, Anne-Mari (2022) Lapsen tilanteen arvioinnin tekemisen tavat lastensuojelussa. Janus vol. 30(1), 87–91.

Jaakola, Anne-Mari & Pösö, Tarja (2022) Lapsen tilanteen arvioiminen lastensuojelussa: analyysia asiakasturvallisuuden ja laadun näkökulmasta. Janus vol. 30(4) 2022, 359–375.

Jaakola, Anne-Mari (2016) Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Raportteja ja selvityksiä 144. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 34–41. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 28.9.2023.

Kananoja, Aulikki & Pentinmäki, Anni (1977) Yksilökohtainen sosiaalityö: teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.

Kiuru, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2017) Miten lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian välinen raja rakentuu palvelujärjestelmässä? Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Kuopio: UNIpress, 153–178.

Kivipelto, Minna (2016) Sosiaalityön yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Teoksessa Sanna Blomgren & Jouko Karjalainen & Pekka Karjalainen & Minna Kivipelto & Paula Saikkonen & Peppi Saikku (toim.) Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, 137–156. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130515/URN_ISBN_978-952-302-648-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 29.9.2023.

Kuorelahti, Marianne & Volanto, Sinikka (2019) Näkökulmia erityisen tuen tarpeen määrittelyyn. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Raportteja ja selvityksiä 144. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 79–95. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 29.9.2023.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Helsinki: Vastapaino.

Kääriälä, Antti & Ristikari, Tiina (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten taustat ja aikuisuuden teema. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 133–152.

Lahtinen, Pia & Pynnönen, Jaana (2020) Opas lapsilähtöisen palvelutarpeen arviointiin. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Laki sosiaalihuollon asiakasikirjoista 254/2014.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Nordlund-Luoma, Kati & Leino-Holm, Minka & Kuusinen Niina (2023) Sosiaalihuollon erityisen tuen tarve Satakunnassa – selvitys, suositukset ja toimenpidesuunnitelma. <https://satainno.fi/wp-content/uploads/RAPORTTI-Erityisen-tuen-tarve-sosiaalihuollossa-Satakunnassa-FINAL.pdf> Viitattu 1.10.2023.

Nybohm, Jenny (2005) Visibility and ‘child view’ in the assessment process of social work: Cross-national comparisons. *International Journal of Social Welfare*, 14(4), 315–325.

Paasio, Petteri (2003) Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. *FinSoc* työpapereita 3/2003. Helsinki: Stakes. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77070/Tyopapereita3_03.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 28.9.2023.

Paasio, Petteri (2006) Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnista. *Hallinnon tutkimus* vol. 25(3), 92–107.

Paavola, Jutta & Hallikainen, Markku (2019) Palvelutarpeen arvioinnin prosessi. Teoksessa Minna Zechner (toim.) *Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Raportteja ja selvityksiä* 144. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 57–78. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 26.9.2023.

Paavola, Jutta & Viitasalo, Katri (2019) Mistä aikuisen tuen tarve syntyy? Teoksessa Minna Zechner (toim.) *Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Raportteja ja selvityksiä* 144. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 18–33. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 24.9.2023.

Petrelus, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (2016) Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa Päivi Petrelus & Hanna Tulensalo & Anne-Mari Jaakola & Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos, 5–26. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 26.9.2023.

Pietilä, Ilkka (2017) Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 111–130.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. *Janus* vol. 18(4), 324–336.

Rajala, Rika & Heino, Tarja & Forsell, Martta (2016) Selvitys ja ehdotus lastensuojeluasian syylookituksesta. Työpäpaperi 14/2016. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130801/URN_ISBN_978-952-302-653-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 8.10.2023.

Raunio, Kyösti (2011) Sosiaalityön etiikka näyttöön perustuvan käytännön haasteena. Teoksessa Anni Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdentoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti 7/2018. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137104/URN_ISBN_978-952-343-152-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 8.10.2023.

Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa: Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Scriven, Michael (1991) Evaluation Thesaurus. Newbury Park (CA): Sage.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2005) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Tammi.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2009) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79883/93ae45f6-b7c4-403f-9dff-643b813972bf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
Viitattu 12.10.2023.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sinkkonen, Sirkka & Kinnunen, Juha (1994) Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Akateeminen väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017) Julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Snowden, David & Boone, Mary (2007) A leader`s Framework for Decision Making. Massachusetts: Harvard Business Review. <https://hbr.org/2007/11/a-leaders-framework-for-decision-making> Viitattu 6.10.2023.

TENK, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

TENK, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

THL, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023a) Perhekeskus. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus> Viitattu 25.9.2023.

THL, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023b) Lapsiperheiden sosiaalipalvelut. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut> Viitattu 25.9.2023.

THL, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023c) Lastensuojelu 2022. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu> Viitattu 8.10.2023.

THL, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023d) Lastensuojelun käsittelyajat 1.10.2022–31.3.2023. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelun-kasittelyajat> Viitattu 8.10.2023.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat – Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Tulensalo, Hanna (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (6. p.) Helsinki: Tammi.

Vis, Svein Arild & Thomas, Nigel Patrick (2009) Beyond talking – children's participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work*, vol. 12(2), 155–168.

Wilkinson, Sue (1998) Focus group in health research: Exploring the meanings of health and illness. *Journal of Health Psychology*, vol. 3(3), 329–348.

Whittington, Colin (2007) Assessment in social work: a guide for learning and teaching. <https://www.scie.org.uk/publications/guides/guide18/assessment.asp> Viitattu 25.9.2023.

Zechner, Minna & Hytti, Tytti (2019) Sosiaalisesta diagnosoinnista palvelutarpeen arviointiin. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Raportteja ja selvityksiä 144. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 42–52. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226365/B144_lowres.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 31.1.2023.

Östberg, Francesca (2010) Bedömningar och beslut. Från anmälan till insats i den sociala barnvården. Rapport i socialt arbete nr 134. Stockholm: Stockholms universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:283503/fulltext02.pdf> Viitattu 29.9.2023.

Östberg, Francesca (2014) Using 'Consensual ideology': A way to sift reports in child welfare. *British Journal of Social Work*, vol. 44(1), 63–80.

LIITTEET

LIITE 1: Opinnäytetyötutkimuksen tietosuojailmoitus

Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), art. 12–14

Rekisterin nimi	Sosiaalityöntekijöiden tulkinnat lapsen erityisen tuen tarpeesta palvelutarpeen arvioinnissa [pro gradu -tutkielma]
Päiväys	25.02.2023
Rekisterinpitäjä(t)	xxx,xxxx
Ohjaaja tai oppilaitoksen yhteyshenkilö	xxx,xxxx
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste	<p>Henkilötietojasi käsitellään erityistä tukea tarvitsevan lapsen tulkintoihin ja arviointiin liittyvässä opinnäytetutkimuksessa.</p> <p>Pro gradu -tutkielmassa selvitän sosiaalityöntekijöiden tulkintaa ja arviointia lapsen erityisen tuen tarpeen arvioinnista palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Olen kiinnostunut siitä, minkälaiset asiat vaikuttavat ja ohjaavat sosiaalityöntekijän tulkintaa ja arviointia siitä, kenet hän määrittelee palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityistä tukea tarvitseväksi lapseksi.</p> <p>Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.</p> <p>Henkilötietojen käsittelyperusteena on:</p> <ul style="list-style-type: none">☒ suostumus. EU:n yleinen tietosuoja-asetus 6 artikla 1.a-kohta. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa ilmoittamalla tästä rekisterinpitäjälle. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta ennen suostumuksen peruuttamista suoritettujen käsittelyjen lainmukaisuuteen. TAI☒ yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus. EU:n yleinen tietosuoja-asetus 6 artikla 1 e-kohta.
Henkilötietojen säilytysaika	<p>Aineisto säilytetään xxx,xxxx pro gradu -tutkimusta varten siihen saakka, kunnes tutkimus on tarkastettu.</p> <p>Opinnäytteen valmistuttua aineisto ja henkilötiedot tuhoetaan.</p>

Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus
EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), art. 12–14

	<p>Siltä osin kuin ohjaajalla on pääsy aineistoon opinnäytetyön ohjaamista ja tarkastamista varten, ohjaajat ja tarkastajat käsittelevät henkilötietoja ainoastaan niin kauan kuin on tarpeellista työn hyväksymistä varten.</p>
Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	<p>Kuvaus rekisterissä käsiteltävistä henkilötietotyypeistä tietoryhmittäin, esim.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nimitiedot - Yhteystiedot (sähköpostiosoite) - Ammattinimike - Ryhmäkeskustelun tietosisältö <p>Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään.</p>
Henkilötietojen vastaanottajat	<p>Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille.</p>
Rekisterin suojauksen periaatteet	<p>Manuaalinen aineisto säilytetään lukitussa tilassa/kaapissa. Digitaalinen aineisto suojataan käyttäjätunnuksella ja salasanalla tai kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella (MFA) ja se siirretään Tampereen yliopiston tietoturvalliseen OneDriveen. Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot.</p>
Rekisteröidyn oikeudet	<p>Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi), rajoittaa tietojen käsittelyä ja vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään.</p>
Oikeus valittaa viranomaiselle	<p>Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi / sähköposti: tietosuoja@om.fi</p>